

DRUŠTVO ZA UKRAJINSKU KULTURU
ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Aleksa Pavlešin

Алекса Павлешин

GAREŽ I PLAM NADANJA
САЖА ТА ПОЛУМ'Я НАДІЙ
PRVI NARAŠTAJ
ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ

*Ostvareno potporom Savjeta za nacionalne manjine RH
Здійснене фінансовою допомогою Ради
з питань національних меншин РХ*

ISBN 978-953-7993-05-4

Aleksa Pavlešin

**GAREŽ I PLAM NADANJA
PRVI NARAŠTAJ**

Dvojezično nekomercijalno izdanje
e-knjige na CD-u s video-dodatkom

Nakladnik elektroničkog izdanja:
Društvo za ukrajinsku kulturu
Zagreb, Kneza Domagoja 11

Za izdavača: Aleksa Pavlešin

Glavni urednik: Aleksa Pavlešin

Računalna obrada, prijelom teksta
i grafički dizajn: Aleksa Pavlešin

Prijevod fabularnog teksta na
ukrajinski: Dariya Pavlešen

Prijevod novela, naslova i dramaturškog
teksta na ukrajinski: Aleksa Pavlešin

Digitalni ispis naslova CD-a i omota
u nakladi 100 primjeraka: Zinam d.o.o.
Zagreb, Ivanićgradska 64
u prosincu 2017.

Vlastiti digitalni zapis sadržine CD-a

*Uz pozivanje na izvornik, dozvoljeno je
kopiranje ovog izdanja samo kao potpune
e-knjige bez naknade za autorska i izdavačka
prava u nekomercijalne svrhe, a isto vrijedi i za
video-dodatak.*

Ostvareno potporom
Savjeta za nacionalne manjine RH

Алекса Павлешин:

**САЖА ТА ПОЛУМ'Я НАДІЙ
ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ**

Двомовне некомерційне видання
е-книги на CD з відео-додатком

Видавець:
Товариство української культури,
Загреб, Князя Домагоя 11

За видавця: Алекса Павлешин

Головний редактор: Алекса Павлешин

Комп'ютерна обробка, укладення тексту
та графічний дизайн : Алекса Павлешин

Переклад фабулярного тексту
українською: Дарія Павлишин

Переклад новел, заголовків та драматургіч-
них текстів українською: Алекса Павлешин

Цифровий друк заголовка CD та обкладинки
в тиражі 100 примірників: Zinam d.o.o.
Загреб, Іваніцьградска 64
в грудні 2017.

Власний цифровий запис змісту CD

*Із посиланням на оригінал, лиш в
некомерційні потреби, дозволено
копіювання цього видання лиш як
комплекту е-книги без оплати
авторських і видавничих прав, а це ж
стосується і відео-додатку.*

Здійснене фінансовою допомогою Ради
з питань національних меншин РХ

CIP zapis je dostupan u
računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem

000982379

ISBN 978-953-7993-05-4

Aleksa Pavleštin

**GAREŽ I PLAM NADANJA
PRVI NARAŠTAJ**

Алекса Павлештин:

**САЖА ТА ПОЛУМ'Я НАДІЙ
ПЕРШЕ ПОКОЛІННЯ**

*Zagreb / Загреб
2017*

Билежка о писцу

Слово про автора

Aleksa Pavlešić
Алекса Павлешин

Aleksa Pavlešić (1949. Prnjavor, Bosna) iz Zagreba, izvan domene svoje vokacije (bavio se fizikom; sada je u mirovini) aktivan je i u raznim vidovima kulture ukrajinske nacionalne manjine – amaterizam, glazba, novinarstvo, izdavaštvo, prevoditeljstvo, etnografija, leksikografija, novelistika, dramaturgija i sl.

Uzdajući se u svoja scenska i spisateljska iskustva, 2014 okušao se u svom kazališnom prvijencu „Igrati Stelmaha“ te je time stvoreno prvo kazališno djelo čiji su i autor i tematika u domeni ovdašnje ukrajinske nacionalne manjine. Spomenuta monodrama je naredne godine ekranizirana pod nazivom „Nijemi krik“. Nastavak stvaralaštva u ovoj domeni rezultirao je projektom tetralogije „Garež i plam nadanja – četiri naraštaja“, od čega je ove godine ostvarena ova e-knjiga s video-dodatkom po njenom predlošku.

Алекса Павлешин (1949. Прњавор, Боснија) зі Загребу, крім в домені свої професії (займався фізикою; тепер на пенсії) активний і різних галузях культури української національної меншини – аматорство, музика, журналізм, видавництво, перекладання, етнографія, лексикографія, новелістика, драматургія, тощо.

Вірячи у свій сценічний та письменницький досвід, у 2014 році він себе випробував написавши свою першу п'єсу «Грати Стельмаха» і таким чином створив першу театральну роботу, автор та теми якого входить до складу української національної меншини. Згадана монодрама потім екранізована як відео під назвою «Німи скрик». Продовження творчості в цьому домені довело до проекту тетралогії «Сажа та полум'я надії» - чотири покоління», та цього року реалізована ця електронна книга з відео-надбанням по її змісту.

GAREŽ I PLAM NADANJA

Prvi naraštaj

* * *

*Ljubav, radost i patnja i tuga,
tkaju život od jutra do noći.
Put pokazat nadanja će duga,
do vječnosti može li se doći.*

*Sa osvitom i suton je bliže,
stalnost mijene i u tome jest.
A trajanje tek trenutke niže,
hitro minu, mada ih je čest.*

*Dal' je stvarnost samo privid njena?
Rijeka li je, il su samo kapi?
U tome smo tek sjećanja pjena
što treperi, iskri se i hlapi.*

*Zato kalež što nam usud nudi
ispit treba s nekim, a ne sam.
Tek snivamo, a život je hudi,
garež želja i nadanja plam.*

Aleksa Pavlešin

Razmišljanja

U svojoj jeseni sve lakše odustajem od želja, a sve više tonem u sjećanja. Lijep je ugođaj što se nude odgovori na davna pitanja, a tajnovitosti su ublažile draž. I lijepo je prihvatiti da si tek u prolazu. Kao što su to bili bliži, dalji, daleki i neznani predci. Kao što će to biti novi naraštaji i potomci čiji se lik i način življenja može tek djelomično naslutiti ili čak ni to.

САЖА ТА ПОЛУМ'Я НАДІЙ

Перше покоління

* * *

*Всі почуття, гарні й не добірні,
на всі днені ткають життя диво.
Шлях покажуть надії безмірні,
до вічності чи дійти можливо.*

*Зі світанком і вечір ближає,
бо незмінність зміні дає лад,
А тривання мить по мить силає,
Всі зникають хоч їх в недогляд.*

*Чи з ілюзій і дійсність створена,
Чи рух крапок, тай ріка не спить,
А ми в тому лиш спогадів піна,
Що мерехтом тремтливо кипить.*

*Тому чашу що нам дає доля,
пиймо із тим кому ми на дар.
Лиш мріємо, а наша є воля,
саджа бажань і від надій жар.*

Алекса Павлешин

Роздуми

На схилі літ дедалі легше відмовляюся від своїх бажань і дедалі глибше занурююся у спогади. Це гарне відчуття, коли з'являються відповіді на давні запитання, а таємничість згладила чарівність. І приємно визнати, що ти просто проминаєш. Як колись і близька родина, дальші і далекі та невідомі предки. Так як будуть проминати і нові покоління та майбутні нащадки, вигляд і спосіб життя яких можна лише частково уявити або

U proljetni dan ugodno je čuvstvo biti spona vremenski odmaknutih naraštaja. Unuk i pradjed se nisu mogli vremenski dotaći, no gledajući unukov smiješak, u sjećanju brodim k pradjedu i time sam nekakva spona sa željom sazdati vremensku prenosnicu. Možda i zato što vidim bljedunjavu sliku sličnih sudbina kroz naraštaje. Njihov križ je bio sličan iako su ga morali nositi na svoj težak način. Svaki od naraštaja je morao počinjati skoro od ničega, svaki se trsio da utre bolji put narednom naraštaju, svaki je bio zahvaćen bar jednim ratom u kojem su se mnogi „zbog lojalnosti“ svaki „svojoj strani“, morali boriti protiv svojih sunarodnjaka „na drugoj strani“.

S unukom u kolicima u šetnji promatrajući paviljon na promenadi „zrinjevačkog“ trga u Zagrebu, koji tu stoji u svoj svojoj kitnjastoj ljepoti, mistično osjećam kako taj diskretni svjedok povezuje vremena, ljude i zbivanja. Pokušavam razabrati koju je sve glazbu čuo, koju modu vidio, koje odore su prolazile mimo.

Na njemu je ploča s imenom darovatelja i godina 1891. Povezano s mojim sunarodnjacima, te je godine Ukrajinac Julije Drohobecki postavljen za vladiku Križevačke eparhije, a iz Galicije je krenuo u svijet prvi veliki val iseljenika.

навіть не уявляти.

У весняний день приємно бути зв'язковою ланкою між поколіннями віддаленими часом. Внук і прадід не змогли перетнутися у цьому часі, але милуючись посмішкою внука, у спогадах повертаюся до мого прадіда і стаю їхнім зв'язком, бажанням створити часовий міст. Можливо й тому, що я бачу бліду картину подібної долі протягом поколінь. Їхній хрест був подібним, хоча вони повинні були нести його на свій, важкий спосіб. Кожне покоління повинно було починати майже з початку, кожне намагалося прокласти кращий шлях для наступного покоління, кожне з них зазнало принаймні однієї війни, під час якої «задля лояльності» кожен до «своєї сторони» мало боротися зі своїми співвітчизниками «на іншому боці».

Під час прогулянки з онуком у візочку, спостерігаючи за павільйоном у парку на площі Зринського в Загребі, який стоїть у всій своїй вигадливій красі, містично відчуваю, як цей стриманий свідок пов'язує часи, людей та події. Намагаюся збагнути, яку музику йому доводилося чути, яку моду бачити, які уніформи проходили повз нього.

На ньому є дошка з ім'ям благодійника і зазначений рік – 1891. Щодо моїх співвітчизників, в цьому ж році владикою Крижевецької епархії став українець, Юлій Дрогобицький, а з Галичини вирушила у світ перша велика хвиля переселенців.

Prolog s nijansama povijesti

Na istom mjestu čovjek može tvoriti pakao i raj. Tako, unatoč mogućem obilju što ga nudi bogati krajolik, stvori se i glad. Uzalud je blago šuma, plodna zemlja i žuljave vrijedne ruke – ipak stiže glad. Ne kao Bogom već čovjekom stvorena pošast. I tako stoljećima, pa i na prijelomu XIX-XX. stoljeća. U Galiciji - po gradovima nezaposlenost, a na selu bezzemljašvo. K tome, niska cijena rada i radnika i najamnika sijala je beznađe. Počesto ni priroda nije bila milostiva – nerodne godine, najezde skakavaca. Siromaštvo i opća glad nije bila nikakva rijetkost.

... critica o jednoj od gladi...

... vruć i sparan dan... kroz selo se vuče trojka... naprijed bubnjar sav u znoju, bubnja, bubnja da oglasi... Iza, uznik. Znojan nosi tešku vreću. Na grudima nosi natpis „Ukro sam ovo brašno“. Na začelju ide žandar u odori. Otpuhuje i s uzdahom briše znoj. Takav mu je posao. A uz cestu stoje ljudi i pitaju što je bilo. „U mlinara ukro je brašno jer mu djeca umiru od gladi.“ Čuje to i udovica kojoj doma gladna djeca tule. Obeća im da će donijet jesti. Bi od riječi i navečer stiže s brašnom. Skuha kašu i s osmijehom glednu nejač kako halapljivo jedu. Ona sama ni trunčicu, neka njima bude više, pa nestade i nikada ne vrati se. Djeci nikad nisu rekli da je skočila u rijeku i utopila se - da je bubanj ne oglasi....

(Srž novele „Da ne oglasi bubanj“ V. Gabora)

A sličnog je jada bilo tamo na pretek, te su emigracijski agenti imali unosan

Пролог з нюансами історії

На одному й тому ж місці людина може створити або пекло або рай. Таким чином, незважаючи на достаток, який обіцяє багатий ландшафт, виникає і голод. Дарма це багатство лісів, родюча земля та мозолісті працюючі руки – приходить голод. Не Богом, а людиною створена пошесть. І так століттями, навіть на рубежі XIX-XX. На Галичині – у містах безробіття, а на селі безземелля. Крім того, низька оплата праці постійних працівників і тимчасових робітників сіяла безнадію. Часто і природа не була милосердною – неродючі роки, нашествия сарани. Бідність і загальний голод не були рідкістю.

...нарис про один з голодів...

...спекотний і задушливий день... селом бреде трійко людей... спереду заливається потом бубнаш, б'є у бубон, б'є, сповіщає... За ним - в'язень. Спінтілий, несе важкий мішок. На грудях у нього напис «Я вкрав цю муку». За ним йде жандарм в уніформі. Крекче і зітхаючи витирає піт. Така вже в нього робота. А вздовж дороги стоять люди і запитують, що трапилось. «Вкрав муку у мельника, бо його діти вмирають від голоду.» Це чує і вдова, в якій вдома скиглять голодні діти. Обіцяє їм, що принесе їжу. Дотрималась обіцянки і вночі повернулася з борошном. Зварила каші і з усміхом дивилася на малечу, що похапцем їла. Сама ані крихти, нехай їм більше залишиться. Потім вона пішла і ніколи не повернулася. Дітям не сказали, що вона стрибнула в річку і втопилася - щоб бубон про неї не сповістив....

(Суть новели «Щоб не бив бубон» В. Габора).

І такої біді було багато, тож агенти-вербувальники компаній мали при-

posao vrbovanja za kompanije – 5 dolara za odrasle, 2 dolara po djetetu. Naravno, agenti su nahvaljivali i prenosili same dobre vijesti. Tako ljudi krenuše. Po Europi i još dalje u Kanadu, Ameriku, Brazil, Čile, Argentinu. Tragično i na Havaje (radno iskorištavanje na razini robovlasništva). A bliže, u Slavoniju te otužno i u Bosnu. Teško je bilo napuštati rodni kraj, rasprodati ono malo svoga, da se ima na put. I za parobrod – oko 15 dolara. Unutar Austro-Ugarske moglo se bez putovnice iz kraja u kraj. Tako Lemki iz okruga Jaslo, kupujući plodnu zemlju, doseliše u područje Lipovljana. Bez srljanja, da se ne prevare. Selili su protogom vremena grupa po grupa. I postupno – skućiše se.

*Prevel'ka je u nas bijeda,
Ne možeš zaradit hljeba, hej,
U svijet moram ja.
Tek, žalim te moja kućo
Tek, žalim te moja kućo
Slamom pokrita*

Lemkivska narodna pjesma

Bolno li je bilo napuštati Galiciju, obronke Karpata, Bukovinu, Trnopolje... tek u sjećanju ponijeti teško ali vedro djetinjstvo, ljubovanja, sijela, kumstva i vjenčanja. Krštenja i opijela. No za djecu kruha nema. I što činiti. Utihnutu pjesmu ponijeti, zatamiti bol pa poći u nepoznato.

буткову роботу – вербування переселенців (одержували 5 доларів за дорослих, по 2 долари за кожну дитину). Звичайно, агенти вихваляли і поширювали тільки добрі новини. Тож люди вирушили. Розпорошилися по Європі та за її межами, далі до Канади, Америки, Бразилії, Чилі, Аргентини. Опинилися і на Гавайських островах (де трудова експлуатація була на рівні рабовласницької). Переселялися і ближче, у Славонію, і, на жаль, до Боснії. Було важко покидати рідний край, продавати всю свою мізерію, щоб вирушити в дорогу. А за пароплав платили близько 15 доларів. У межах Австро-Угорщини можна було подорожувати з одного кінця країни в другий без паспорта. Таким чином лемки з округу Ясло, купуючи родючу землю, прибули на терени Липовлян. Не кваплячись, а повагом, щоб не помилитися. Переселялися протягом певного часу, група за групою. Так поступово і обжилися.

*Ой в нас превелика біда –
Не можна заробиць хліба, гей,
Мушу їхачь в даль.
Лем жаль ми тя, моя хижо
Лем жаль ми тя, моя хижо
Солом'яна, жаль.*

Лемківська народна пісня

Болісно було покидати Галичину, Карпатські схили, Буковину, Тернопільщину... забрати лише спогади про важке, але яскраве дитинство, залицяння, посиденьки, хрестини та вінчання. Хрещення та помини. Але тут для дітей немає хліба. І що ж було робити?

Взяти з собою притихлу пісню, затамувати біль і йти у невідоме.

*Čuješ brate moj
Prijatelju moj
Gle, odlijeću širim jatom
Ždralovi na jugu*

*Kriču: kru, kru, kru,
U tuđini umru
Ti, što more dok prelete
Krilca si satru,
Krilca si satru,
kru, kru, kru,*

*Treperi u oku
Beskonačan put
I nestaje u sutonu
Trag od ždralova*

*Kriču: kru, kru, kru,
U tuđini ću umrijeti
Sinje more dok preletim
Krilca ću satrti,
Krilca ću satrti,
kru, kru, kru,*

Bogdan Lepkiy 1910.

*Чуєш, брате мій,
Товаришу мій,
Відлітають сірим шнуром
Журавлі у вирій.*

*Кличуть: кру-кру-кру,
На чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру,
Крилоньки зітру,
Кру-кру-кру.*

*Мерехтить в очах
Безконечний шлях,
Гине, гине в темній мряці
Слід по журавлях.*

*Кличуть: кру-кру-кру,
На чужині умру,
Заки море перелечу,
Крилоньки зітру,
Крилоньки зітру,
Кру-кру-кру...*

Богдан Лепкий 1910.

Slavonija... gdje je jeftino pomalo je i močvarno, naseliše dijelom u Kanižu. Uz močvare, problem je bila i nezdrava voda. Vladale su učestale nepoznate bolesti. Starosjedioci za njih opuzivahu doseljenike. Vremenom, kultivanjem područja, živjelo se zdravije. Konačno su imali dovoljno zemlje da vrijedne ruke privrijede dovoljno i za brojnu obitelj. Doseljenici sagradiše svoju crkvu, uređenu, oslikanu. Glede toga ima priča da je slikar bio od bogatog roda. Zaljubljen

Славонія... там де дешево - то трохи і болотиста місцевість... частково поселилися в Канижі. Крім боліт, проблема була також з непридатною до пиття водою. З'явилися часті невідомі хвороби. Місцеві жителі звинуватили у тому переселенців. З часом, культивуючи землю, жилося краще. Нарешті вони мали вдосталь землі, щоб працюючі руки заробили достатньо на чисельну родину. Переселенці побудували свою церкву, обладнану,

u neku curu čija je obitelj krenula za Slavoniju, napusti blagodat roditeljskog doma u Galiciji i pođe za njom u Kanižu. Ali mu ljubav ne bi uzvraćena. Za drugog se udala i djecu rodila, a on... Živio je od pomoći što su slali roditelji, ali i to je prestalo. Radio je tu i tamo jer od slikanja za koje je bio nadaren, u zabiti se nije moglo živjeti. A on je htio biti u njenoj blizini. Kada je sagrađena crkvice, živopisno ju je oslikao. Mještani su se divili umijeću, no s podsmjehom i žalili. Mizerno životareći, kroz neko vrijeme umro je od sušice. A ona mu ni na pogreb nije došla.

(Po noveli „Gospodičić“ koju je pod pseudonimom Fruškogorka napisala Olga Latković (r. Segedi), supruga o. Frane Latkovića, gkt. župnika u Kaniži 1910.-1918.)

розмальовану. Про це навіть існує історія, що художник був з багатого роду. Закохався він у дівчину, чия родина переїхала в Славонію, тож залишивши рідну домівку і добробут в Галичині він вирушив за нею до Канижі. Але його любов не була взаємною. За іншого вийшла і дітей народила, а він... Він жив від тієї допомоги, яку йому відправляли батьки, але й це припинилося. Вряди-годи працював, бо від малярства, до якого мав талант, жити у такій глушині було неможливо. І він хотів бути поруч з нею. Коли ж була побудована церква, живописно її розмалював. Місцеві жителі були вражені такою майстерністю, але ставилися до нього з насмішкою та жалем. Злидено животіючи, він через деякий час помер від сухот. А вона до нього й на похорон не прийшла.

(За мотивами новели «Панич» яку під псевдонімом Фрушкогорка написала Ольга Латкович (дівоче Segedi), дружина Франа Латковича, парафіяльного священика в Канижі 1910-1918 рр.).

*Krajolik oko Lipovljana (Moslavina u Hrvatskoj)
Кравєвід біля Липовлян (Мославина в Хорватії)*

*Krajolik oko Kaniže (Slavonija u Hrvatskoj)
Кравєвід біля Канижі (Славонія в Хорватії)*

A u Bosni? Nijemci, Česi i Poljaci kupiše si bolju zemlju, a Rusinu – što preosta. (Doseljenici iz Galicije, u narodu zvani Galicijani, doselili su se pod službenim nazivom Rusini, a Ukrajinci-ma ih se zvalo tek u FNR Jugoslaviji.) Koji su imali novca, kupovali su zemlju u velikoj mjeri od turske vlastele koja je aneksijom Bosne ostala bez privilegija. Bila je to dobra zemlja, uglavnom koja je bila nadomak prometnica i naselja. Ti doseljenici, a pogotovo oni koji su pritom pokrenuli i nekakav obrt, imali su dobru osnovu za perspektivan život u novom kraju. Oni koji su za jeftino kupili slabiju zemlju u udaljenijim seoskim područjima, prošli su lošije, no najgore su prošli oni koji su se uzdali u zemlju poklonjenu od države tzv. „carevinu“. Svi drugi imali su bolji usud pa je uputno pratiti put upravo obitelji na darovanoj zemlji. Naišli su na administrativno zavlčenje te su, ekonomski iscrpljeni kroz dulji boravak u sabirnim centrima, pristajali na bilo što, samo da čim prije počnu kućenje. Nuđena su neobrađiva zemljišta u zabačenim predjelima. Do obradivosti trebalo je manje-više iskrčiti šikaru i trnjem zarasle proplanke, a i šumu gdje se pritom dobilo građevno drvo. Dobivali bi rješenja s naznačenim područjem i brojem parcele koji bi na terenu nalazili napisan na zatesanom markantnijem stablu. Pod tim stablom bi obično improvizirali nastambu za prve dane dok ne sagrađe bolju kolibu, mahom od pletenog pruća oblijepljenog glinom, tzv. „lypljanky“ (ljepljenice). Kuće su gradili tek narednih godina, kada su dočekali urod raži za raževu slamu koju su ulijepljenu glinom omatali

A в Боснії? Німці, чехи та поляки купили собі кращі землі, а русинам – що залишилося. (Вихідці з Галичини, що їх в народі називали галиціянами, населялися під офіційною назвою «русини», а українцями їх почали називати вже пізніше в ФНР Югославії.) Ті, у кого були гроші, купували землю переважно від турецьких поміщиків, котрі після анексії Боснії залишилися без привілей. Це були хороші землі, в основному біля доріг та поселень. Такі поселенці, особливо ті, котрі зайнялися якимсь ремеслом, мали гарну основу для кращого життя в новому краї. Ті, котрі дешевше купили гіршу землю у віддалених сільських місцевостях, жили гірше, але найгірше було тим, які розраховували на землі, подаровані державою, на так звану «цісарську» землю. Попередні мали кращу долю, тому було б доцільно показати життя саме сімей на подарованій державою землі. Вони зіткнулися з адміністративними затримками і, економічно виснажені протягом тривалого проживання в мігрантським збіговиську, погоджувалися на що завгодно, тільки щоб якомога швидше почати влаштовувати життя. Їм пропонували непридатні для обробітку земельні ділянки у глухих районах. Для того, щоб якось обробляти землю, треба було спершу викорчовувати хащі і терном зарослі галявини, а також ліс, де одночасно вирубували деревину для будівництва. Вони отримували рішення з зазначеною місцевістю та номером їхньої ділянки, насправді ж ділянки були розташовані посеред

oko kolja u valjke koje se umetalo između greda te se formirao deblji i čvršći zid. Za razliku od seoskih starosjedilačkih, kuća je imala strop, a bila je pokrivena snopićima raževe slame. Ove slanom pokrivenne „valjkovane“ kuće su bile prostranije, ljeti ugodnije, a zimi toplije te su omogućavale normalniji obiteljski život. Imale su veću dnevnu sobu u kojoj je bila zidana peć i kuhinjski pribor, a šire klupe su bile ujedno i dječji ležaj. Mala soba je bila roditeljska spavaona sa posteljom, škrinjom za rublje i odlagalištem odjeće. Između soba je bilo malo predsoblje uz koje je u produžetku bila ostava. Uz klasične zatečene, pšenicu, kukuruz i grah donijeli su uzgoj te korištenje i novih kultura poput heljde, raži i krumpira, a i niz povrtnica. Ukratko, u bosansku zabit donijeli su napredniju kulturu življenja.

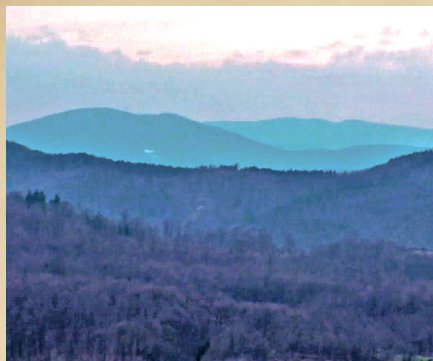

*Українці у Вареш Майдану 1914. - Босна
Українці в м. Вареш Майдан 1914. - Боснія*

U novim sredinama doseljenici su postupno napredovali, a međusobno se imovno čak i raslojavali. Napredovali su čak čak i oni koji su u Bosni spali na kultiviranje „carevinske“ zemlje. Iako su bile

чагарників і зазначені зарубками на деревах. Під такими деревами вони, як правило, робили перші імпровізовані домівки для проживання, поки не збудують кращу хатинку з плетеної лози обмазаної глиною, так званої «ліплянки». Будинки зводили тільки через кілька років, коли б дочекалися урожаю жита та житньої соломи. Солому обмазували глиною і обгортали довкола кілків у формі валиків, які потім вставляли між балками і таким чином утворювалися більш товсті і міцніші стіни. На відміну від сільських місцевих хатинок, такі хати мали стелю, а були покриті снопами житньої соломи. Ці «вальковані», покриті соломкою будинки були просторішими, влітку затишніші, а взимку тепліші і дозволяли більш нормальне родинне життя. Вони мали більшу світлицю з піччю та кухонним начинням, а широкі лавки одночасно слугували за дитячі ліжка. У невеликій кімнаті була спальня для батьків з ліжком, скринєю для білизни та одягу. Між кімнатами були невеликі сіни за якими була комора. Крім традиційно вирощуваних місцевих культур – пшениці, кукурудзи і бобових, привезли з собою для вирощування і споживання також і нові культури, такі як гречка, жито і картопля, а також цілий ряд овочів. Коротко кажучи, у боснійську глушину, вони принесли більш розвинену культуру побуту.

У новому середовищі переселенці поступово прогресували і навіть відбувалося їх внутрішнє майнове розшарування. Розвивалися навіть ті, котрі в Боснії розраховували тільки на

Krajolik oko Stare Dubrave (Bosna)
Краєвид біля с. Стара Дуброва (Боснія)

Krajolik oko Devetine (Bosna)
Краєвид біля с. Дивятина (Боснія)

na brežuljkastom terenu, krčevine su bile mahom plodne. No te mogućnosti su apsorbirane brojnošću djece u obiteljima – malo radnih ruku, puno gladnih usta.

Od doseljenika vremenom, uz zemljoradnju, usporedo su jačali obrtnici, a rijetki pojedinci su se uspijevali zaposliti i u državnim poslovima. Postupno se profiliralo i radništvo u početnoj industrijalizaciji te u bosanskim rudnicima. Ono je, kao i gradsko stanovništvo, najviše trpjelo i nedaće Prvog svjetskog rata, što mobilizacijom, što nestašicama. Selo se nešto lakše nosilo s time jer su bar hranu proizvodili sami, a stanje je bilo takvo da je štruca kruha bila na kraju rata oko deset puta skuplja no na njegovom početku. Ukrajince s brojom dječicom, koji su živjeli u bosanskim za-bitima, nisu mobilizirali. Činovnički propust ili pak preduhitranje apanaža za moguću brojnu ratnu siročad nakon pogibije hranitelja mnogočlane obitelji.... tko će to znati.

обробіток державної «царської» землі. Хоча вони проживали на горбистій місцевості, викорчувані ділянки землі були переважно плідними. Але ці можливості поглиналися кількістю дітей у родині – було мало робочої сили, багато голодних ротів.

Серед переселенців, поряд з сільським господарством, зміцнювалося і ремісництво, а невеликій кількості людей вдавалося працевлаштуватися в державних установах. Поступово вирізнявся прошарок робітників під час первинної індустріалізації та у боснійських шахтах. Вони, як і міське населення, найважче переживали лихоліття Першої світової війни через мобілізацію і нестатки. Село трохи легше переживало роки війни, бо принаймні самостійно виробляло їжу, а ситуація була такою, що буханка хліба в кінці війни коштувала у десять разів дорожче ніж на її початку. Українців з численними дітьми, які жили в боснійській глушині, не мобілізували. Що це було, чиновницька помилка чи завбачлива економія можливих

Za doseljenike poljodjelce Slavonija i bosanske nizine su bile nešto bolji izbor, no „carevinska“ zemlja je pokazala još jedno ružno lice. Tijekom godina, tanki sloj plodne zemlje na krčevini se izsnažio, te k tome i erozijom stanjio, a glina kao glina – nikakvim oranjem ne daje kruha. Naslućivao se novi egzodus.

витрат на виплати військовим сиротам після загибелі годувальника багатодітних сімей? Не відомо.

Для поселенців рільників Славонія та боснійські низини були кращим вибором, але «царські» землі показали іншу потворну сторону медалі. З роками тонкий шар родючого ґрунту на викорчуваних землях виснажився, а також під впливом ерозії зменшився, а глина – як глина, хліб не родить хоч як би як орав. Насувалась потреба нового переселення.

Vareš Majdan 1904. - Bosna / Вареш Майдан 1904. - Боснія

Асоцијације

I kada tegobno žive, djeca imaju i donose radost. Uravnoteženo s tim, kada stradavaju to je neprebolno. Čak kad su i mala, to ne znači da im sreća i bol nisu velike.

I dok u meni brizga proljeće, misli lete nebom i vremenom u daleki kraj pokušavajući doseći viziju kakva li su čuvstva donosila proljeća mojim neznanim ili zaboravljenim predcima na obroncima Karpata. Da li kao u narodnoj pjesmi:

*U gorju Karpata htio bih živjeti
S gore u dolinu puteljkom hoditi
Tu pjevaju ptice veselo i u-ha-ha
A svirka sopilke tu ječi sav dan*

*U gorju Karpata gdje sam rastao
Cvijetaju proplanci, zeleni se lug
Tu pjevaju ptice veselo i u-ha-ha
A svirka sopilke tu ječi sav dan*

*U gorju Karpata, tamo Hucul hodi
Prelijepu Huculku za rukicu vodi
Tu pjevaju ptice veselo i u-ha-ha
A svirka sopilke tu ječi sav dan*

Kakva li su bila ljeta, žetve, sjeno-koše, ljubovanja... Jesenje berbe, svadbe... Zvuk, trembite, sopilke, drombulja... Titraj struna cimbal i violina... Zimski blagdani, sijela... Radosna graja djece, tužna opijela...

Kako li je bilo usred idiličnog kraja voditi obitelj kroz oporost života?

Асоціації

I коли важко жити, діти носять у собі і приносять радість. Можливо тому, коли вони страждають, таке пережити неможливо. Навіть коли вони маленькі, це не означає, що їхнє щастя і біль не є великими.

I поки у мені спалахує весна, мої думки линуть небом в далекі краї і у ті часи, намагаючись збагнути, які почуття приносили весни моїм незнаним або забутим предкам на схилах Карпат. Чи були вони схожими на народні пісні:

*У горах Карпатах хотів би я жити,
З гори на долину там стежка біжить,
Там пташки співають весело все, у-ха-ха,
І голос сопілки там чути щодня!*

*У горах Карпатах, де змалку я ріс,
Цвітуть полонини, зелений там ліс,
Там пташки співають весело все, у-ха-ха,
І голос сопілки там чути щодня!*

*У горах Карпатах, там гуцул живе,
Він файну гуцулку за руку веде,
Там пташки співають весело все, у-ха-ха,
І голос сопілки там чути щодня!*

Якими були літа, жнива, косовиці, залицяння... Осінні збори урожаю, весілля... Звук трембіти, сопілки, дрімби... Вібрація струн цимбал та скрипки... Зимові свята, посиденьки... Щасливий гамір дітей, сумні поминки...

Як вони, посеред ідилічного краю, вели сім'ю настільки тернистим життям?

Ukrajinska obitelj iz Stare Dubrave (Bosna)
Українська сім'я зі с. Стара Дуброва (Боснія)

Zamišljam jednu od takvih obitelji:

- *Baka su mi pričali kako je, dok su bili mali, u njihovu kraju u Ukrajini nastupila glad. Kako su kazali, to je bilo zbog "velikih muha". Nisu umjeli opisati kakve su one stvarno bile, ali su svojim dječjim očima vidjeli da ih je bilo neizmjereno mnogo, toliko da su leteći zasjenile sunce. Strahota je bila u tome što su potpuno izjele raslinje, uništile zamalo sve jestivo bilje. Krumpira i repe nije bilo dovoljno za svakodnevne potrebe, a moralo se štogod i za zimu ostaviti. U bogatuna je bilo ponešto lanjskoga zrna, i skupo su ga prodavali, ili su ga davali na odradu. Radilo se cio dan, od jutra do zalaska sunca, za mjericu žita. Premalo. Ali ako se tih dana nađe za jelo nešto drugo, te ako posla bude koliko-toliko, možda će se priskrbiti za zimu (mljet će ručno, na žrvanj, da ne moraju dati dio za mlinarinu).*

Radeći kod gazde, roditelji su izdaleka začuli kako, trčeći k njima, plače najmlađe od petoro djece. Uplašeno potrčаше ususret, a dijete je grcalo u suzama – nemoguće bje išta razabrati. Ro-

Ukrajinska obitelj iz Devetine (Bosna)
Українська сім'я зі с. Девятина (Боснія)

Уявляю собі одну з таких сімей:

- *„Оповідали мені мама, що, поки були малою, в їхнім давнім краю в Україні був голод. Як казали, то було через «великі мухи». Не уміли оповісти, які вони дійсно були, але дитячими очима бачили, як їх було незмірно, так що летячи – сонце закривали. Жах був в тому, що зовсім з'їдали всю рослину. Було знищено майже все придатне для їжі. Бараболі й ріпи не вистачало для щоденних потреб, а було потрібно щось і на зиму придбати. В багачів було дещо торішнього зерна і вони його дорого продавали або на відробок давали. День роботи, від ранку та поки сонця, – мірка зерна. Замало. Але як в сей час буде для їжі щось інше, та й роботи хоч трохи – може буде на зиму (молотимуть на жорна, щоб на млин не давати пайки).*

Роблячи в хазяїна, батьки здалека почули, як підбігаючи плаче наймолодша з п'яти дітей донечка. Злякано побігли назустріч, а дитя, ридуючи, захлипувалось – нічого

ditelje su presijecale crne misli, dok je dva jedvice djevojčica šmrcajući ne protisnu da je cr-ka-o-o pa-as. Starima pade kamen s grudi. Tješili su kćerkicu da je to čak i dobro, jer sa svojih četrnaestak godina on je već bio pas-djedica, nije više dobro ni čuo ni vidio, a bijaše i bolestan. Dobro je što se riješio muka, a i tako nisu ga imali čime hraniti. Kćerkica, kao i svako dijete, gledala je na to srcem i nije se dala utješiti. Napokon su je umirili obećanjem da će još danas otići kumu u drugo selo i zamoliti ga da im pokloni psića, jer nedavno je kazao da ga ima.

Kad sunce zađe, ne vidi se još dugo. Zato je otac odmah sprao dnevni znoj i obukao čistu košulju, a mala - također hoće ići. Nije pomoglo objašnjenje da valja žuriti, a ona je još malena pa ne može, i ulovit će ih noć u putu. Uz to je i gladna, jer večera još nije gotova. Mati ju je mamila pozivom da idu u nedaleku šumu. U ostavi je još sačuvana žlica vrhnja, te ako se posreći naći gljiva, prepržit će ih na tom vrhnju i bit će ukusna večera. Iako je toplo i suho, dublje, u tamnijim zakucima šume, možda će se ipak naći koji vrganj ili kakva druga gljiva. Mala uporno - po psića, a ako bude gljiva neka im na stolu ostave njihov dio. Odoše.

Otac je kćerkicu malo vodio za ručicu, a malo nosio i žurio da ga je znoj obljevao. Kad su stigli kumu, već se smrkavalo. Pozdraviše se, upitaše za

не допитати. Батьків чорні думки морозом просікали, поки ледве-ледве дівчинка, шморгаючи, промовила, що: не-ес здо-ох. Старим з грудей камінь впав. Потішали доню, що то навіть добре, бо на своїх чотирнадцять років він вже був дуже старенький пес-дідусь, вже не видів і не чув добре, а був і хворий. Добре, що позбувся мук, бо і так не було чим його харчувати. Доня, як і кожна дитина, дивилася на те серцем і була невтішна. Нарешті, заспокоїли її обіцянкою, що ще сьогодні підуть в друге село до кума і попросять в нього песика, бо він недавно сказав, що має.

Коли сонце зайде видко ще не довго. Тому батько відразу обмив денний ніт й одягнув чисту сорочку, а мала – гвалту, також їти. Не допомагало пояснення, що треба спішитися, а вона мала та не може, і застане їх ніч в дорозі. До того ще й голодна, бо вечеря ще не готова. Мати приманювала закликком, щоб ішли в ліс, що неподалік. В коморі залишилась ще ложка сметани, та як пощастить знайти підпеньків, то пересмажить їх на тій сметанці і буде смачна вечеря. Хоч тепло й сухо, в темніших закутках в глибині лісу, може все-таки знайдуться підпеньки чи інші грибочки. Мала вперто – по песика, а як будуть підпеньки то хай на столі залишать їхню пайку. Пішли.

Батько доню трохи вів за руцю, а трохи ніс і спішив, що аж ніт обливав. Поки прийшли до кума, вже вечоріло. Привітались, спитали про здоров'я

zdravlje i obitelj – te odmah na stvar. Oj, velike li radosti: kum dariva psića. Samo, nezgoda je što je psić pušten i ne da se uloviti. Bježi i lukavo se drži postrani.

Kum dade sinu da ga lovi, a ostale pozva na skromnu večeru. U razgovoru uz jelo izjadaše se zbog teška života, savjetovaše se i ohrabrivaše jedan drugoga. Riječ po riječ, vrijeme leti, a pas trčkara li trčkara. Kad su ga ulovili bila je već tamna noć, te otac, imajući na umu dijete, poslušao kuma da tu prenoći, a doma će zorom.

Prvi pijetlovi - valja krenuti i do izlaska sunca već biti u gazde na poslu, da se još koje zrno zaradi – a psić za država. Evo i kuće. Ali zašto krava riče u staji? Djeca su je već trebala napasati. Strašno je kako riče. Po čelu mu izbiše grašci hladna znoja.

Reče kćerkici da priveže psa uz kućicu, a sam uleti u kuću. Začas istrča nazad. Srce mu utrnu, klonulo sjede na prag. A kći bi u kuću, veselo se pohvaliti psićem. / "Za Boga miloga - ne ulazi, dijete!" / "Ali, gladna sam - možda su na stolu gljive za nas." / "Jesu. No nisu za jelo - hladne su (prošapta odvrvenjelim grlom). Hladni su i svi naši. Skvrčeni... modri..."

(Iz novele „Psić“ Alekse Pavlešina)

Ї сiм'ю – та швидко про справу. Ой, велике щастя: кум подарує песика. Лиш біда, що песик пущений ч не дає вловитися. Втікає ч хитро тримається збоку.

Кум наказав синові ловити, а всіх попросив до вечері. Під час вечері поскаржилися на важке життя, радилися ч бадьорили один другого. Слово за словом, час минав, а песик бігає та бігає. Коли його вловили, була вже темна ніч, і батько, маючи на увазі дитину, послухав кума, щоб тут переночувати ч вертатись вранці.

Перші півні – треба рушати ч до схід сонця бути в хазяїна на роботі, щоб ще котре зерно заслужити, а песик затримує. Ось і хата. А чому корова реве в хліві? Та діти повинні були її вже напасати. Аж жах, як реве. Чолом зимний піт проходить.

Сказав доні прив'язати песика до будки, а сам – до хати. За хвилину вибіг назад. Серце мліло – сам не свій сів на порозі. А доня б до хати, весело похвалитися песиком. / „За ради Бога – не входи, дитинко!“ - „Але я голодна, може, на столі є гриби для нас.“ - „Є. Та не до їжі – застигли, - прошепотів задеревілим горлом - застигли і всі наші. Скорчені... сині...“

(З новели «Песик» Алекси Павлешина)

Badnja večer u Galiciji

Nazovimo ovog stradalnika Vasilj, a preživjelu kćerkicu Ana.

Pusta kuća tuguje, a srce pogotovo. No, uz ljude je lakše. Da ne budu sami za Badnju večer, brat Petar ih je pozvao k sebi. Uz djeda, u brata su njegova supruga Zosja i sinčići blizanci, te punica. Valjda će uspjeti u ovu svečano radosnu večer oraspoložiti Vasilja i kćerkicu Anu i ublažiti im bol. U skromnoj izbi je stol zastrt sijenom preko kojeg je doma- tkani stolnjak. Na stolnjak su postavljene keramičke zdjele, a na sredini je keramički svijećnjak s voštanicom. Prislonjen uz zidanu peć na klupici pogrbljeno sjedi bolećivi djeda i grije križa, a za stolom su svi osim domaćina koji je po davnom običaju, prije večere otišao nakrmiti domaće životinje. Tu je i samo jedan od blizanaca kojega Zosja drži u krilu, a punica čekajući Petra još ponešto dodaje na stol.

Святий вечір в Галичині

Назвемо цього бідака Василем, а його доньку, що вижила – Анною.

Порожній будинок у жалобі, а серце поготів. Але коли перебуваєш межи людьми, якось воно легше. Щоб вони не були самі на Святвечір, брат Петро запросив їх до себе. Окрім діда, з братом мешкає його дружина Зося, двоє синів-близнюків і теща. Сподіваються, що їм вдасться цього святкового радісного вечора підбадьорити Василя з донькою Анною і полегшити їм біль. У скромному житлі стіл покритий соломною і домотканим обрусом. Стіл накритий керамічними мисками, а посередині - керамічний свічник з восковою свічкою. Притулившись до печі, на лаві згорбився розчулений дід і гріє крижі, а за столом всі, крім господаря, який за давнім звичаєм, перед вечерею пішов нагодувати домашніх тварин. Є лише один з близнюків, якого Зося тримає на колінах, а теща, чекаючи Петра, приносить ще дещо до столу.

Vasilj, Petrova punica i Zosja / Василь, Петрова теща і Зося

Ulazi mlađi brat s arhaičnim fenjerom (na čirak), s huculskom „rogatom“ kapom na glavi, običnom grubom košuljom i huculskom jaknom od deblje čoje. Uklanja staklo i gasi čirak u fenjeru.

Mama – Tako ste brzo namirili stoku?

Petar – Kakav je to posao? Kravica i dva svinčeta, a onih nekoliko koka već davno su se popele na prečke.

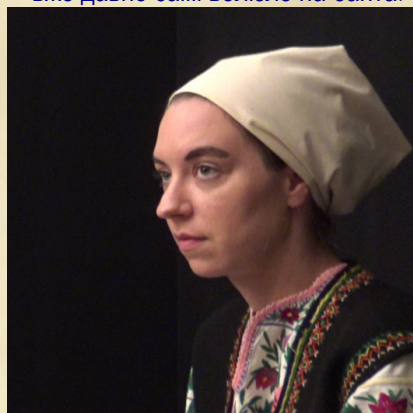

Petar / Петро

Увіходить молодший брат з давнім ліхтарем (на підставці), з «рогатою» гуцільською шапкою на голові, у звичайній грубій сорочці і сардаку з товстого сукна. Він знімає скло і гасить гнотик у ліхтарі.

Мама – Так швидко доглянуле худобу?

Петро – Та шо за робота? Коровця і двоє пацят, а тех декілька курок вже давно самі велізде на банта.

Zosja / Зося

Djeda / Дідо

Punica / Таца

Zosja – Idi presvuci se pa donesi diduha*, jer sve je već na stolu.

(* - diduh / „djedina“ / je svežanj slame ili sijena koji simbolizira božićne jaslice. Ponekad je to i snopić žita.)

Odlazi. Žene još uređuju stol, donose kuhanu pšenicu i u sred zdjele zabadaju slamnati križić. Ana segne za sušenom voćkom, a otac Vasilj je blago tacne po ruci. Vrača se Petar, gologlav, u vezenoj košulji i prsluku. Nosi „diduh“ - snopić stabljika pšenice s klasjem i cjep (pribor za ručno mlaćenje raži). Snopić stavlja na stol u prazan keramički bokal, a cjep prislanja na stol suprotno od čelnog mjesta. Odnekud sa strane mu pri nose upaljenu lampu, on na cilindru pali slamku kojom pripaljuje svijeću, a potom zauzima svečanu pozu i govori:

Petar – Dobra večer svima u domu ovome, starom i mladome. Neka vas Bog blagoslovi kao i darove koje nam je dao na stol. Neka blagoslovi sve što imamo, sav urod koji daje kruha, a ja grješan evo dodah i cjep* da Bog dogodine dade namlatiti obilje svakojakog zrnja. Zahvalni smo što se u ovu Svetu večer zajedno radujemo i molimo Svevišnjeg da nam dade i dogodine sretno u zdravlju Božić dočekati. Jer kada se Isus rodio, cio svijet je obradovao. I mi se radujemo. Krist se rodio!

Svi – Slavimo Njega!

Zosja – Pomolimo se, a onda zapjevajmo „Bog predvječni“.

Зося – Йде переодягнесі тай пренесе дідуха, бо всьо вже на столі.

Виходить. Жінки ще прикрашають стіл, приносять миску з кутею, посередіні якої ставлять солом'яного хрестика. Анна простягає руку до сушених фруктів, а батько Василь її легенько вдаряє по рученьці. Петро повертається, простоволосий, в вишиванці і кептарі. Несе «дідуха» - снопик пшеничних колосків і ціпок (ручне знаряддя для молотьби жита). Дідуха ставить на стіл у порожній керамічний дзбан, а ціпок припиряє до столу, навпроти місця господаря. Збоку йому подають засвічену лампу, він над трубкою припалює соломину, якою запалює свічку, потім, урочисто говорить:

Петро – Добрий вечір всіма шо є в дому цьому, і старому й молодому, гай вас Бог благословет, а таксамо і дарі які нам на стіл подав. Гай благословет все наше майно, весь врожай який дає хліба, а я грішний додав і ціп щоб Бог дав дороку багато намолотете всілякого зерна. Декуєм шо радієм разом в цей Святей вечір і просем Вешного нам подате до року знов щаслево в здоровльу Різдва дїждате. Бо коле ся Ісус народев весь світ розвеселев. І ме ся веселім! Хрестос народевся!

Всі – Славімо Його!

Зося – Помолімся, а тоді заспіваймо «Бог предвїчней»

*Mole „Očenaš“, a potom pjevaju
prvu strofu kolede.*

*Narodi se Bog predvječni!
Iz neba dođe nam,
Da spasi ljude svoje,
I obradova se,*

Zosja – Ti stari nalij i nazdravi, a ja molim k večeri.

Svaki, pazeći da ne sruši slamnati križić, drvenom žlicom zagradi kuhane pšenice, prekriži se i potom je kuša. Iza toga si u zdjelicu grabi i druge hrane. Djeca nakon pšenice odmah požudno uzimaju slatko sušeno voće.

*Моляться “Отче наш”, а потім
співають першу строфу коляди.*

*Бог предвчний народився!
Прийшов днесь із небесь,
Щоб спасти люд свій весь,
І утішився.*

Зося – Те старей наливай і наздоровляй, а я прошу до вечері.

Кожен обережно, щоби не зрушити солом'яного хрестика, дерев'яною ложкою набирає куті, хреститься, а потім куштує її. Після цього кожен в свою миску набирає і іншу їжу. Діти після пшениці відразу ж жадібно хапають солодкі сухофрукти.

Badnja večer / Святий вечір

Zosja – Djede, molim k stolu!

Djed – Ne, hvala! Meni je bolje tu grijati križa.

Zosja – Možda Vam kutja* nije dobra?
(- kuhana pšenica koja se blaguje na badnju večer, koljivo)*

Зося – Діду прошу до стола!

Дідо – Ні, дякую! Мені ліпше ту крежі вєгрівате.

Зося – Шо, може вам кутя недобра?

Djed – Ne, ne! To ja nisam dobar.
Petar – Pripaliti Vam lulu?
Djed – Ne treba.
Vasilj – Što, i u tome je post?
Djed – Nije to. Kad više ne mogu privri-
jediti – neću ni pušiti.

Zosja mijenja temu.

Zosja – Molim, služite se. Oprostite što stol nema uobičajenih dvanaest je-
la, ali Bogu hvala ima kruha, kutje,
piroga od zelja, sarme od heljde,
graha, sušenog voća i kompota.
Molim, služite se.

Bratić

Čuje se lupanje na vratima.

Petar – Tko bi to mogao biti?

*Ustaje i odlazi u predvorje odakle se
ponovno čuje lupanje na vrata. Po-
tom iz predvorja u sobu dopiru gla-
sovi:*

Vasilj / Василь

Дідо – Ні, ні. То я недобрей!
Петро – Прекурете вам люльку?
Дідо – Не треба!
Василь – Шо, і в тем піст?
Дідо – Не те. Як більше не можу за-
робите – не буду ані курете!

Зося змінює тему.

Зося – Прошу служітся. Перепрошую
шо стіл немає по звичаю два-
найцят страв, але Богу дякувати
є хліба, куті, капустаєнеків, голуб-
ців, фасолі, сушенець та узвару.
Прошу служітся.

Двоюрідний брат

Чутно стук у двері.

Петро – Хто бе то міг буте!

*Встає і йде у сіни, звідки знову чути
стукім у двері. Потім, з сіней у
світлицю долинають голоси:*

Dmytro / Дмитро

Petar - Tko je tamo?!
Dmitar – To sam ja – Dmitar!
Petar – Koji Dmitar?!
Dmitar – Vaš Dmitar iz Ljvova!
Petar – Oj bratiću! Dobrodošao i ulazi!

Ulaze u sobu. Dmitar je u samtanom sakou ispod koga je seljačka košulja ali s višom kragnom zavezanom svilenom uzicom.

Dmitar – pozdravljam sve skupa i Vas striče. Ne ustajte, ne ustajte. Krist se rodio!
Svi – Slavimo Njega!
Zosja – Sjedajte za stol.
Dmitar – Evo na stol boca rakije... U nas doma slavimo po pravoslavnom, a ja poželjeh posjetiti moje unijate. Pa isus nam je isti.

Petar – Naravno!
Dmitar – kanio sam stići za dana, ali sam krivo procijenio.
Petar – No, nazdravimo i pijmo. Popij i ti Vasilju, nemoj tugovati.
Vasilj – Oprostite što baš i nisam društvo za radostan čas, ali još uvijek ne mogu shvatiti da mojih više nema. Hvala ti što si mene i moju Anu pozvao na Badnju večer, jer u našoj kući vlada tuga.

Dmitar – Žalujem skupa s tobom. Čuo sam za nesreću, ali ne znam što je stvarno bilo.
Vasilj – Ah, što je bilo. S Anom sam predvečer poslom otišao do kuma u drugo selo. A žena je, da bi u nemaštini uštedjela, otišla u šumu potražiti gljiva za večeru. Već se

Петро – Хто там?!
Дмитро – То я – Дмитро!
Петро – Котрей Дмитро?!
Дмитро – Ваш Дмитро з Львову!
Петро – Ой братчеку! Ветай і заходе!

Входять у світлицю. Дмитро у оксамитовому жакеті, під яким селянська сорочка, але з вищим коміром, зав'язаним шовковим шнурочком.

Дмитро – Здоровлю всіх разом і вас стрейку. Не вставайте, не вставайте. Хрестос народевся!
Всі – Славімо Його!
Зося – Сідайте до стола!
Дмитро – Ось на стіл пляшка горіюке... В нас в дома святкуєм по православному, а я побажав відвідате моєх уніатів. Та Ісус нам той самей.

Петро – А якеже!
Дмитро – Я думав пребуде за дня але помелково процінеу.
Петро – Ну, наздоровім і пеймо. Вепей і те Васелю, годі сумувате.
Василь – Перепрошую шо я неяке товариство за радісней час, але ше все не можу уявете шо моєх більше нема. Дєкую тобі шо те мене і мою Ганю запросеу на Святей вечір, бо в наші хаті панує сум.

Дмитро – Жалую з тобою разом. Я чув за нещастя, але незнаю шо дійсно було.
Василь – Ах, шо було. Перед вечором я з Ганею по справі пішов до кума в друге село. А то шоб в біді зашпарувати, жінка пішла в ліс назберате гребів за вечеру. Вже

smrkavalo, a u šumi je još i tamnije, te nije raspoznala otrovnu gljivu. Ujutro smo ih zatekli mrtve. I moju Katu i oboje dječice. Neka s Bogom poživaju.

Мама – Hvala Bogu što te je kum nagovorio da nočiš kod njega jer bi... A što ima novog u Vas Dmitre? Imaš li curu? Hoće li biti svadba?

Дмитар – ма какви...! Nije mi do toga!

Дјед – А тко зна до чега је теби? Izvo-ljevaš, odjevaš se i gospodski i seoski. Sve nešto ni amo ni tamo. Evo kako si lani hitro nagovorio moje da se šišaju kratko i na visoko – po njemački. A ako je njemačko tako dobro, zašto si napustio oficirsku školu u Beču?!

Дмитар – Ah...! I Mađari i Austrijanci loše postupaju s nama Rusinima! A ono, istina je, ja sebe još uvijek tražim.

Дјед – Тражиш? Добро ти је, па хоћеš пећенога леда!

Дмитар - (*Blago povišenog тона*) Dragi striče, kako vidim... Bogu hvala ni vama ovdje nije baš loše.

Мама – Можда тако изгледа. А стварно – бједа. Svoje земље је премали комад. S tim prinosom nećeš preživjeti. Kad te gazda najmi, ponekad i to malo ne isplati već poda mjericu žita. Meljemo sami na žrvnju da imamo više jer u mlinu uzimaju ujam za meljavu. Zna biti da se za šaku-dvije žita treba znojiti cio dan. A ako je ljeto loše – vlada glad. A glad nije gospodin. Radio bi kao rob i za zalogaj palente, samo

змеркалося, а в лісі ше і більша тьма, так не розпізнала отрутей греб. В рано ми застале їх мертвем. І мою Каську і обедвое діток. Гай з богом спочивають.

Мама – От, Богу дякувате шо тебе кум намовив з дочкою залешетесь наніч. А то бе... А шо у вас нового Дмитре? Знайшле діуку? Че буде весіля?

Дмитро – Та де...! Мені не до того!

Дідо – А хто знає до чога тобі? Вебаранчееш, одягася і по панському і по селському. Все ані туде ані сюде. Аво як вторік шведко намовив моєх шоб стреглеса на коротко і на високо – по німецькому. А як німецьке так добре, чому напустеу офіцерску школу у Відні.

Дмитро – Ах...! І угорці і австрійці лихоблять з наме русенаме! А то правда, я себе ше все шукаю.

Дідо – Шукаєш? Тобі добре тай забачаш печеного леду!

Дмитро – (*трохи гучніше*) Дорогей страйку, кільки бачу... Богу декувате і вам тут не согірше.

Мама – Може так здаєся. А дійсно – біда. Свої землі замалей клаптек. З тем врожаєм не переживеш. Коле пан наймає, то інколе і то мало не веплачує, а подаст мірку зерна. Мелемо самі на жорнах шоб мале більше, бо в млені берут пайку на меленя. Буває шо за кулак-два жита треба потетесь цілей день. А коле літо худеньке – панує голод. А голод не пан. Робев бе як раб і за кусок

da taj dan ne budeš sasvim gladan. Eto, tako je to moj gospodine.

Vasilj – Svuda je nezaposlenost. Pokušao sam kod drvosječa, ali i njihov je kruh tvrd i gorak. Pomislili smo krenuti nekamo... tražiti bolju sudbu. Vidimo... ljudi odlaze u tuđinu... I ne vraćaju se....

Dmitar – Istina... i ja razmišljam o Kanadi...

Vatreno iskustvo

Utom mali sinčić, koji je u majčinom krilu, hoće dohvatiti svijeću, a ona ga sprečava držeći ga za ruku.

Dmitar – N bilo uroka, kako je porastao. A gdje je blizanac?

Zosja – Ima vrućicu pa je već zaspao. *(Sinčić pruža ruku k svijeći, a majka sprečava.)*

Petar – Zosja,пусти, ne brani djetetu.

Zosja – Ali opeći će se!

Sreća / Щастя

лемішке, шоб той день не був зовсім голодней. Ось так то, пане мій.

Василь – Всюде безробіття. Я спробував в лісорубів, але і в нех гіркей і твердей хлібец. Подумале рушете кудесь... шукате крацу долю. Бачеле... люде відіжджают на чужену... I не вертаються...

Дмитро – Шо правда... і я роздумую про Канаду...

Вогневий досвід

У той час маленький син, який сидів на колінах у матері, хоче вхопити свічку, а вона боронить йому, тримаючи його за руку.

Дмитро – Нівроку, якей вже веріс. А де блезнюк.

Зося – Має горечку тай вже заснув. *(Синок хоче вхопити свічку, а мати знов боронить йому.)*

Петро – Зося,пусти, не бороне детені.

Зося – Але попечеса!

Плач / плач

Petar – Neka! Ne možeš ga štitić cio vijek. To nije ništa strašno. Svaki čovjek mora sam osjetiti što je vatra, a u tome shvatiti kako se i inače u životu može opeći.

Dječak pruža ruku i radoznalo prstom dotakne plamen. Opečen, trgne ruku, zagnjuri lice u majčina njedra i brizne u bolan plač.

Otac nadlakćen na stol, dlanovima pokrivena lica teško ali trpeljivo sluša dječji plač. Majka suznih očiju gleda oca i s gorčinom pita:

Zosja – No stari... zadovoljan?

Богородица

U neko doba je bilo vrijeme za počinak jer ujutro treba u crkvu na božićnu zornicu. Vasilj je poveo na konak rođaka Dmitra jer u njega je sada eto više mjesta. Obojica će spavati u maloj sobi, a Ana po običaju, na široj zastrtoj klupi u dnevnoj sobi. Ani nije išao san na oči. Kada se iz male sobe više nije čuo razgovor, uspravila se i u mraku snuždeno sjedeći na ležaju utonula u brige.

- Ja ne želim odseliti odavde. Tamo su tuđi ljudi. Jezik ne znam. S kim ću se igrati? A kroz neko vrijeme, za koga ću se udati? Da li to moji razumiju?

Петро – Нехай! На весь вік не захештеш. То невелика біда. Кожна людена мусе сама зазнате шо то вогонь, а в тем уявете як і життя інколе буває пекуще.

Хлопчик простягає руку і з цікавістю торкається полум'я пальцем. Обпікшись, відсмикує руку, ховає лице у груди матері і заходиться жалісливим плачем.

Батько, спершись на стіл ліктями і долонями затуливши обличчя, важко але терпляче слухає плач дитини. Мати з очима повними сліз дивиться на батька і з гіркотою запитує:

Зося – Ну старей... доволеней?

Богородица

Прийшов час іти на спочинок, бо вранці треба бути в церкві на різдвяній утрени. Василь запросив на ніч до себе свого родича Дмитра, тому що тепер у нього більше місця. Обидва будуть спати в маленькій кімнаті, а Анна, за звичаєм, на великій, застеленій лаві в світлиці. Анни не брався сон. Коли з малої кімнати більше не було чути розмову, вона встала і в темряві, сидячи на своєму ліжку, занурилася у пригнічені роздуми.

- Я не хочу веселете з віце. Там чужі люде. Мову не знаю. З кем буду баветеса? А за якей час, за кого віддамся? Че мої те розуміют?

(Gleda prema ikoni Majke Božje)

- Pokojna mama su mi rekli, ako budem u neprilici, bijedi ili brizi, da se molim Svetoj Pokrovi – Ona će me zaštititi.

(Ustaje i ide do ikone.)

- Zapalit ću čirak. Ne! Bolje svijeću na lijepom svijećnjaku.

(Pali svijeću, ali ne ocijeni da je plamen preblizu. Molitveno sklopi dlanove pred ustima te molećivo s nadom gledajući ikonu, u sebi moli.)

Апа / Анна

- Majko naša, Zaštitnice naša, molim Te, podaj da ostanem ovdje. Bit ću dobra i uvijek ću Ti se moliti. Štitila si maloga Isusa – zaštititi i mene.

(Podigne pogled i ugleda kako plamen svijeće nagara ikonu, hitro makne svijeću.)

- Oh, što sam učinila?! Što će tata reći? Možda ne primijeti.

Naredog dana, prije svitanja Vasilij je

(Дивиться на ікону Матері Божої)

- Покійна мама мені казале, коле буду в небезпеці, біді, або грезоті, щоб молелася до Святої Покрове – Вона захестет.

(Встає і йде до ікони.)

- Запалю каганчек. Ні! Краще свічку на гарному підсвічнику.

(Запалює свічку, але не бачить, що полум'я занадто близько. Молитовно складає долоні перед вустами і благально дивиться на ікону, тихо молячись.)

Оштечена ікона / Пошкоджена ікона

- Матінко наша, Покрово наша, прошу тебе, подай щоб залешелась тут. Буду добра і буду все тобі молетесь. Те захещала малого Ісуса – захесте і мене.

(Підвівши очі бачить, як полум'я свічки підпалює ікону і рвучко забурає свічку.)

- Ай, що я наробела?! Що тато скажут? Може не заміят.

Наступного дня, ще до світанку Ва-

spreman za u crkvu na zornicu. Budi Anu.

Vasilj – Ana... Ana dušice! Ustaj i odje-
ni se! Vrijeme je za crkvu – danas
je Božić.

(kaže u sebi)

- Dmitar neće ići jer pravoslavni ne za-
laze u unijatske crkve, a dok čekam
Anu, pomolit ću se.

*(Staje pred ikonu, križa se i moli pognu-
te glave.)*

- Majko Božja, Pokrovo naša, smiluj
nam se i na ovaj Sveti dan izmoli u
Boga da nam dade razuma mudro
odlučivati, a snage i zdravlja za do-
seći bolju sudbinu, a na tom putu
budi naša zaštitnica.

*(Podiže pogled na ikonu i ugleda
opaljeno mjesto.)*

- Majko Božja! Nagorjela maramica.
Kakav li je to znak?!

*(Uz eho, kao iz daleka čuje se blagi
ženski glas.)*

„Imaj vjeru i izdržat ćeš, jer u budućem
obrisat ću tvoje vrele suze i dat ću
ti nadu.“

*(Vasilj se bogobojazno prekriži, a potom
smireno blago ozarenog lica u nadi
gleda ikonu.)*

*силь вже готовий вирушити до цер-
кви на утрєню. Він будить Анну.*

Василь – Ано... Ано душечко!... Уста-
вай й одягнєся! Час до церкви –
нєні Рїздво Господнє.

(говорить в собі)

- Дмитро не піде бо православні не
входять до уніятської церкви, а поке
чекаю Ану, помолюся.

*(Він стає перед іконою, хреститься і
молиться з похиленою головою).*

- Матінко Божа, Покрово наша, уме-
лосердеся над наме, та в цей
Святей день вєпросє в Бога щоб
подав нам розуму мудро верішу-
вате, та сєлє й здоровля здобутє
кращої долї, а на тем шляху будь
нашоу опікункоу.

*(Підіймає очі, дивиться на ікону і ба-
чить обпалєне мїсце.)*

- Матінко Божа! Обсмаєна хустєнка.
Що то за знак?!

*(З луною, нїби здалєка, чутно м'який
жїночий голос.)*

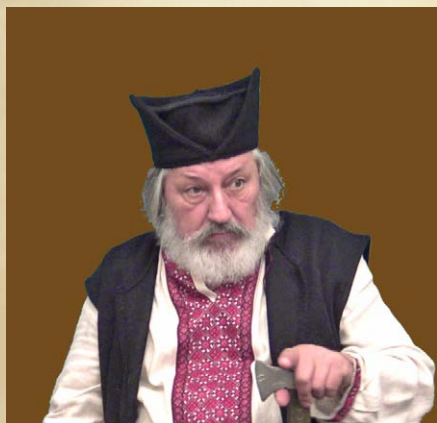
«Май віру і витримаєш, бо в майбут-
ньому я обітру твої пєкучї слєози і
подам надїї.»

*(Василь богобоязно хреститься, а
потім спокійно дивиться на ікону,
обличчя його світиться надїєю).*

Savjetovanje sa seoskim knezom

Braća nisu htjela biti brzopleta u tako sudbonosnoj odluci o napuštanju rodnog kraja te se htjedoše posavjetovati sa seoskim knezom. On po svom položaju s raznih strana čuje raznih novosti te i o emigriranju sigurno zna ponešto.

Seoski knez („vijt“) stariji je čovjek, punačkiji – što pokazuje imućniji način života, duga sijeda kosa, duga brada i brkovi prirodnog fazona, na glavi huculska „rogata“, crna kapa, ogrtač od crne debele čoje, košulja od narodnog grubljeg platna. Sva trojica sjede na klupicama sučelice. Oslanjajući se na topir (sjekirica s dugom drškom) i pučkajući lulu pronicljivo promatra pristiglu braću. Ovi se pak sustezljivo pogledavaju.

Seoski knez / Biŭm

Нарада з вiйтом

Брати не поспішали приймати таке доленосне рішення про переселення з свого рідного краю і хотіли порадитися з сільським вiйтом. Він на такій посаді, що з різних сторін чує різні новини, і безумовно, знає щось про еміграцію.

Вiйт – це людина похилого віку, огрядна – що показує його більш заможний спосіб життя. У нього довге сиве волосся, довга борода і вуса, на голові чорна «рогата» гуцульська шапка. Одягнений у кептар з товстого чорного вовняного сукна і сорочку з грубого домотканого полотна. Браття сидять на лаві навпроти нього. Спираючись на топирець і пахкаючи люлькою, він уважно дивиться на братів. Вони ж стримано переглядаються між собою.

Seoski knez / Biŭm

Knez – No, kojim dobrom, ljudi?

Petar – Mi do Vas po savjet.

Knez – A o čemu takvom?

Vasilj – Sami znate da je ovdje bijeda: svoje zemlje je tek malo, gazde najamnicima plaćaju mršavo, posla nema pa obitelji gladuju.

Petar – Kanimo odseliti.

Knez – A kamo? U Ameriku? Imate novce za parobrod?

Petar – Ma otkud... A i pasoši koštaju.

Vasilj – To i želimo saznati kamo bi bilo dobro, a s malim izdatkom. Vi čujete vijesti s raznih strana. I od ljudi i od agenata. Dajte savjet.

Knez – Agenti sve hvale jer su za to plaćeni, a ljudi i ovako i onako. Uglanom hvale, a i takvih ima potplaćenih.

Petar – Što činiti? Možda bismo u Slavoniju ili Bosnu. To možemo bez pasoša jer je u istoj državi.

Knez – A novce za put i kupiti zemlju – imate?

Vasilj – Toliko bismo prikupili kada prodamo imanje.

Knez – Slabo..., slabo, jer vaše imanje je malo i jedno, a uz to i cijene su nikakve jer puno ljudi prodaje imanje, a malo tko kupuje.

Istina, u Slavoniji i Bosni je bilo jeftinog grunta, ali Slavoniju ne preporučujem jer je dobra zemlja skupa, a ona jeftina je u močvarnim područjima gdje je voda nezdrava pa ljudi boluju. Čak su optužili doseljenike da su im oni donijeli te bolesti.

Petar – A Bosna?

Війт - Ну, з яким добром, людоньке?

Петро - Ме до вас на пораду.

Війт - А про що таке?

Василь – Самі знаєте що ту біда: свої землі леш троху, газде найметам худенько платят, роботе нема тай семі голодуют.

Петро – Міркуєм веїхате.

Війт – А куде? В Гамереку? Маєте гроші на пароплав?

Петро – Та де-е... А і пашпорте коштуют.

Василь – То і хочем довідатесь де бе було добре, а з малем ведатком. Ве чуле висте з різнех боків. І від людей і від агентів. Дайте пораду.

Війт – Агента все хвалять, бо за те наймлені, а люди і сяк і так. Загально хвалят, а і такех є підплаченех.

Петро – Шо робете? Може бе ме до Славонії, або Босні. То можем без пашпортів бо та сама держава.

Війт – А гроші на дорогу і землю купете – маєте.

Василь – Тільки бе предбале як продамо обісьтя.

Війт – Слабо..., слабо, бо ваше обістя мале і бідне, а до того ціне ніякі бо багато людей продає майно, а мало хто купує.

Правда, в Славонії й Босні було дешевого ґрунту, але Славонію не раджу бо добрей ґрунт цінний, а той дешевий є в підводнех краях де вода нездорова тай мешканці хворують. Навіть з ненавистю обвенувателе доселенців, шо воне пренесле ті хворобе.

Петро – А Боснія?

Knez – Tamo je jeftina zemlja već skoro sva rasprodana. Koja je ostala – nije nizašto.

Vasilij – Ako prodamo imanje i za male novce, za put i gradnju kuće će biti, a čuli smo da car ponegdje obiteljima poklanja grunt.

Knez – Malo sam i ja čuo za tu „carevinu“. Ni dobrog ni lošeg, pa ne mogu savjetovati. Ali zacijelo da ni car neće seljaku pokloniti nešto vrijedno. U tome, jedno je sigurno: „carevinu“ daju samo obiteljima. Zato Vasdijlu, moraš se opet oženiti.

Vasilij – Eh, kad bit o bilo tako jednostavno. A koja bi to s udovcem i njegovim djetetom krenula u Bosnu?...

Knez – Ti znaš gdje je selo Jacivka? (*Vasilij potvrdno kima*) Ima tamo dobra mlada udovica sa sinčićem. Raspitaj se pa ogledaj. Čini mi se da je zovu Paraska. A o Bosni upitajte i vašeg bratića. Pa on je išao u školu i u Beču.

Savjetovanje s bratićem

Nakon dva-tri tjedna, nekim poslom ponovno je navratio rođak Dmitar. Za braću, koju izjeda neizvjesnost i neodlučnost, kao naručen da se posavjetuju. Sjedoše za stol te ispiše rakije jedan krug točeći u istu jedinu čašu, pa razgovor poče spontano teći.

Dmitar - To što govorite o Bosni mene ne zanima jer ja planiram za Kanadu. Meni neoženjenom je jednostavno

Війт – Там тана земля вже майже розпродана. Та шо залешелась – нідочого.

Василь – Як і за малей гріш продамо майно, на дорогу й будову обістя буде. А чули шо інкуде цар сіям дарає grunt.

Війт – Я чув за ту «царовену» але не багато. Ані злого ані доброго, тай не можу радете. Але напевне шо навіть цар не подарує селянину шось вартне. В тем певне одно: царовену дают леш сіям. Тому Васелю, мусеш зноу оженетесь.

Василь – Ех, як бе то було так просто. А котра бе то з вдовцем і його детеноу рушела до Босні?...

Війт – Те знаєш де село Яцівка? (*Василь ствердно киває*) Є там несогірша молода вдовеця з сеночком. Роспетайся та оглянь. Здаємєся шо її Параскою звут. А про Боснію петайте і вашого стрішного брата. Та він і у Відне ходив до школе.

Нарада зі стрішнім братом

Через два-три тижні у якісь справи знову заглянув родич Дмитро. Для братів, яких мучить невідомість та невизначеність, якраз доречно, щоби з ним порадитися. Вони сиділи за столом і випили горілки по колу, наливаючи у ту ж чарку, тому розмова по-троху ставала невимушеною.

Дмитро – То шо говорете про Боснію мене не цікавет бо я планую за Канаду. Мені нежонатому просто

– krenut ću čim zaradim za parobrod.

Vasilj – Mi nemamo drugu modućnost – jedino Bosnu, a hrabrima i Bog pomaže.

Dmitar – A kako ćete putovati?

Petar – Još nismo riješili, ali oba imamo po kravu – popraviti ćemo ona stara kola, upregnuti ih te stići nekako.

Dmitar – to će potrajati! Na volovima bi trebalo mjesec dana, a na slabim kravama puno dulje. A iako polako i s malim teretom – hoće li izdržati.

Vasilj – Ma kakvi. Uništili bismo stoku. Ako ne krepaju izgubit će mlijeko, a dogodine bit će jalove, a svejedno ih treba dogledati i hraniti. Uz to, hoće li i nama doteći hrane na tako dugi rok?

Dmitar – Radije prodajte jednu kravu, a drugu povedite da za djecu bude mlijeka i mliječnoga. Dodajte novca i kupite makar i slabije volove da možete više natovariti kola. Tamo jednog vola prodajte, a godinu-dvije orite jednim volom. Od prodanog vola kupite hrene da imate bar do prvog uroda. Tako će djeca imati i kruha i mlijeka.

Petar – Dobro savjetuješ! Eh da je i nama malo te pameti!

Vasilj – No, pameti niko nema previše. Savjet ćemo poslušati, ali i drugo treba raditi mudro. Da se kola ne polome, treba uzeti tek osnovno. Odjeću i rublje te pokrivače obavezno.

- рушу чем зароблю на пароплав.

Василь – Ме не маємо другу можливіст – тільке Боснію, а смілевем і Бог допомагає.

Дмитро – А як будете їхати?

Петро – Ше не роздумувале, але обидва маєм по корову – поправемо той старей віз, запряжем тай доїдем.

Дмитро – То потриває! На беках потривалоб місяць часу, а на слабких коровах багато довше. А хоч полегенько і з малим тягаром – че витримают.

Василь – Годі з тем. Втрателеб худобу. Як не здохнут то втратять молоко, та і до року будут ялові, а доглядате і кормете все такі треба. До того, на так довгей час че і нам вестачеть харчів.

Дмитро – От краще, продайте одну корову, а другу поведіть шоб дітям було молока і набілу. Доложіть грошей і купіть хоч і слабші беке шоб могли більше загрузете віз. Там одного бека продайте, а ворате будете на другому хоч рік-два. Від проданого бека купете харчів шоб було до першого врожаю. Так дітям буде і хліба і молока.

Петро – Добре радеш! Ой як бе і нам троху того розуму!

Василь – Ну, розуму нікто немає за багато. Пораду послухаєм, але і друге треба по-мудрому зробіте. Шоб віз не поломався, треба заберате леш основне. Вбраня і білезну та ковдрі обов'язково.

Savjetovanje s bratićem

*Нарада зі стрієшнім
Братом*

Petar – K tome, treba kupiti ceradu kao zaštitu od kiše za nas i tovar.

Vasilj – Tako je. Od alatki uzeti samo metalne dijelove, a drvene ćemo sami izraditi. Od posuđa uzeti samo limeno i ljevano, jer bi se грнчарија путем поразбијала. Posijati ćemo rane sorte da sa to malo zemlje skupa sa žetvom poberemo i ostali urod, a pod tim uvjetom ćemo i prodavati imanje. I tako dalje... razmislit ćemo. Tebe Dmitre zamolit ćemo raspitati se za točnu maršrutu. Putem ćemo se teško moći raspitati jer ne znamo jezik.

Dmitar – Ma palo mi je na pamet ovo: Ovdje je nezaposlenost, a zacijelo ni u Bosni nije bolje. Ali tamo je manje pismenih, a uz to znam i njemački i mađarski, pa ću lakše naći neki bolji posao i zaraditi za parobrod do Kanade. Do tamo ću putovati svojim putem pa ću onda neko vrijeme biti s vama u Bosni. Kaaо pismen pokušat ću pomoći da brže dobijete tu vašu „carevinu“.

Vasilj – Evo vidite! Та малоčas sam rekao da hrabrima i Бог помаже.

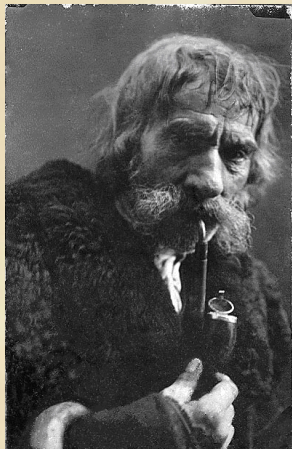
Петро – До того треба купете брезенту як захист і нас і вантажу від дощу.

Василь – Так, а від преборів взяти леш металеві частене, а деревляні самі веробем. Від начиня взте тільки бляшане і чавунове, бо грнчарське дорогою порозбивається. Посієм ярі сорте шоб з то мало землі разом з жневаме позберале і решта врожаю, а з тоу умовоу будем і продавате. I так далі... роздумаєм. Тебе Дмитре попросем довідатися за певней маршрут. Дорогою важко допитаєм бо не володієм моваме.

Дмитро – Ось прийшло мені на думку таке: Тут безробіття, а напевне і в Боснії не краще. Але там менше грамотних, а до того вмю і по венгерському і німецькому, тай легше знайду якісну роботу і зароблю на пароплав до Канаде. До там поїду своєм способом тай яесь час буду з вами в Боснії. Як грамотней спробую допомогти шоб шведше дістале ту вашу «царовену».

Василь – Ось бачете! Та шоно казав я шо смілевеме і Бог допомагає.

Na proljeće su obavili odgovarajuću sjetvu i ugovorili prodaju kuća i okućnica nažalost – bud-zašto. Dio zemlje su ostavili sestri – da dohrani onemoćalog oca („djeda“ koji unuku za put dade na dar svoj jedini kožuh), a za put su se pripremali blagovremeno i promišljeno, uz stalnu strepnju glede skoro mitske „carevine“.

Doseljnik iz Galicije / Поселенець з Галичини

Krenuše nakon žetve i nakon dugog putovanja prispješe u Prnjavorsko doseljeničko zborište. Bilo je tu zaprega više no na ijednom sajmu. Koji su kupovali zemlju brže su raspoređivani no na „carevinu“ se čekalo. Srećom, kako je i planirano, uspio ih je naći rođak Dmitar. Kako su se i nadali, uspio im je ubrzano ishoditi dodjelu parcele. Bila je u području Stare Dubrave, na pola „divlje“ prečice od Prnjavora do Čelinca, tj oko 25 kilometara od svakog od njih. Dobivši papire, krenuše i nađoše na starom hrastu ispisanе brojeve njihovih susjednih parcela.

Навесні вони відробили посівну і домовили продаж будинків і прилеглих городів, на жаль – за копійки. Частину землі залишили сестрі – щоби дбала про старого і немічного батька («діда», який на дорогу своєму внукові подарував свій єдиний кожух), а в дорогу готувалися завчасно і обмірковано, з постійним страхом через майже міфічну «царську» землю.

Вирушили вони після жнив і після довгої подорожі прибули в Прняворський пункт для переселенців. Тут було більше возів аніж на будь-якому ярмарку. Ті переселенці, які купували землю, швидше все залагоджували, але на «царську» землю треба було чекати. На щастя, все вдалося, бо, як було заплановано, їх знайшов родич Дмитро. Як вони і сподівалися, йому вдалося швидко домовитися про одержання земельної ділянки. Вона знаходилася в районі Стара Дубрава, на половині шляху «навпростець» від Прнявора до Челінца, тобто на віддалі приблизно по 25 кілометрів. Коли вони отримали документи і вирушили туди, то знайшли на старому дубі написані номери своїх земельних ділянок.

Час підготовки до зими був коротким, тож вони побудували тимчасове, але просторе спільне житло для обох сімей. Хата була зроблена з плетеного хмизу обмащеного глиною, покритого товстим шаром папороті, якої тут було вдосталь. Саме так вони очистили найменш зарослі галявини для весняної обробки. Так само вони

Vrijeme za pripremu zimovanja je bilo kratko te izgradiše osrednju, ali prostraniju nastambu za obje obitelji. Bila je od upletenog pruča oblijepljenog glinom, pokrivena konstrukcijom s debljim slojem paprati koje je ovdje bilo u izborju. Time su i počistili najmanje zarasle proplanke za proljetnu obradu. Na sličan način su sagradili staju za kupljenu kravu i preostalog vola jer su znali da su i ovdje zime oštre, a upozoreni su i na opasnost od vukova. Bilo je teško priskrbiti krmiva za stoku jer je sezona kosidbe već bila prošla, pa su prikupili što se moglo.

U par godina obitelji su iskrčile više obradivog tla, dočekali prve urode, sagradili čvršće valjkovane kuće pokrivene raževom slamom. Već su mogli i prodati dio žita i grahorica da obave osnovne kupnje – sol, petrolej, čavle, sjeme povrtica... Urodi su bili dobri, posebno krumpira. Oni malobrojni vrlo raštrkani starosjedioci, koji su preživljavali baveći se uglavnom ovčarstvom, uz naziv Galicijani nazivali su ih i krumpirašima. Njima je do tada krumpir bio nepoznat, a sada su dolazili zamoliti pokoji krumpir samo da ga skuhaju djetetu kao lijek protiv bolova u stomaku.

Sada kada su pristizali i telici, ot hraniče se i volici za oranje, u kući je makar skromno bilo i mlijeka i masla, a oko kuće pokoja kokoš. Sve u svemu, počelo se živjeti s optimizmom. Još da dobro rode lan i konoplja, satkaće se dovoljno platna za novu odjeću i rublje. Drva je bilo u izborju - za gradnju, za namještaj i za ogrjev. Razmišljalo se o još boljoj kući debljih zidova od ćerpiča jer je u ovima zimi vrlo hladno. Slušajući

побудували і стайню для придбаной корови та вола, котрий в них залишався, тому що знали, що зими тут холодні. Також їх попередили про небезпеку – вовків. Знайти корм для великої рогатої худоби було важко, оскільки пора косовиці вже минула. Тож вони зібрали стільки сіна, скільки змогли.

Протягом кількох перших років сім'ї викорчували й обробили достатньо ґрунту. Дочекалися першого урожаю. Збудували міцніші, вальковані хати, накрили їх житньою соломою. Вони навіть змогли продати частину зерна і бобових для здійснення основних закупівель – солі, нафти, цвяхів, насіння овочів... Урожаї були добрими, особливо родила картопля. Ті нечисленні, дуже розсіяні місцеві жителі, які виживали переважно займаючись вівчарством, називали галичан «бульбашами». До того часу картопля для них була невідомою культурою, тож тепер вони приходили попросити про картоплину-дві, щоби зварити їх як ліки від болю у животі.

Тепер, коли корови отелилися, вони могли вигодувати і волів для оранки. А у хаті хоч скромно, та було молоко і масло, а коло хати і кури завелися. Загалом, життя налагодилося. От якби ще льон і коноплі вродили, то зможуть зіткати достатньо тканини для нового одягу і білизни. Деревини було вдосталь – для будівництва, на меблі та на дрова. Вони роздумували про ще кращу хату, з необпалених цигол, оскільки взимку в таких ліплених хатах дуже холодно. Слухаючи вночі завивання заметілі і вовків, мороз проймав душу ще дужче. Це нітрохи

noću fijuk mećave i zavijanje vukova, mraz je prožimao i dušu. Nimalo idilično. Evo primjera:

Vuk

Druga Vasiljeva žena, Paraska, sada Anina maćeha koja je imala i svog sinčića Marka, jednog zimskog predvečerja usplahireno je utrčala u kuću. Noge su joj se potsjekle te se nemoćno spustila na klupu. Djeca su je gledala uplašeno, a Vasilj priskoči da je smiri.

- Što je bilo?... Što se zbilo?... Smiri se... Pa reci već jednom...
- ... Ćiba...
- Što je s našom kujom?
- Ništa... To sam ja...
- Ta pričaj!
- Već se slabo vidi, davala sam bundevu svinji u svinjac, a Ćiba mi gura njušku pod suknju. A ja nju pljas po njušci. Ona zareža i pobježe. Krenem u kuću, gledam, a naša Ćiba u svojoj kućici tiho cvili od straha – privezana lancem za ogrlicu...
- Pa onda, čiji je to pas mogao biti?...
- Ma kakav pas!...
- ... A-joj... pa to je bio vuk!...

не нагадувало ідилію.
Ось приклад:

Вовк

Друга Василева дружина, Параска (яка вже мала свого сина Марка, а тепер була і мачухою Анни), одного зимового вечора перелякана прибігла в хату. Ноги Параски підкосилися і вона безпорадно осіла на лаву. Діти налякано дивилися на неї, а Василь спробував заспокоїти її.

- Шо було?... Шо сталося?... Заспокойся... Та каже вже раз...
- ...Ціба...
- Шо там з нашоу сукоу?
- Нічо... То я...
- Та розповідай!
- От вже слабо ведно, я давала свені гарбуза, а Ціба мені пхає морду і ньухає під суконку. А я її тарах по морді. Вона гаркнула й побігла. Йду до хате, девлюся, в наша Ціба в свої буді скавулет від страху – превязана лантухом за гайштук...
- Ну, чей бе то пес міг буте?...
- Та якей пес!...
- ...Айой... та то був вовк!...

Strah i studen

Ni djeci nije uvijek bilo bezrižno i ugodno:

Izba u polutama. Pod seoskim pokrivačem na ležaju uz zid skutreni dječak i djevojčica, okrenuti jedno drugom leđima. Izvana dopire fijukanje vjetra i zavijanje vukova. Dječak je pokriven po glavi ali mu se ispod pokrivača vide nos i oči koje su od straha širom otvorene i plašljivo pogledavaju po mračnoj ubogoj sobi.

- Ana... Ana...

- Ha.

- Ja se bojim vukova.

- I ja, pa što. Kuća je jaka! Sigurni smo.

...

- Ana...

- Što je opet?

- Hladno mi je.

- I meni, stisni se uz mene jer je samo ovaj pokrivač, nema se za pokriti još čime.

- Ja bih prešao k roditeljima.

- Ne može, čuješ, oni se opet meškolje.

- Da se zagriju jer je i njima hladno?

- Aha... Šuti i spavaj već jednom!

Uz fijukanje vjetra i zavijanje vukova kao da se iz druge sobe čulo ritmično škripanje postelje.

Страх і холод

І життя дітей не завжди було безтурботним та приємним:

Кімнатка у темряві. Під сільською ковдрою на ліжку біля стіни зіщулились хлопчик і дівчинка, обернені один до одного спиною. Ззовні долинають завивання вітру і вовків. Хлопчик покритий з головою, але його ніс і очі стирчать з-під ковдри, видно що очі круглі від страху і полохливо поглядають на темну кімнату.

- Ганю... Ганю...

- Га.

- Я боюсь вовкіу.

- І я, та шо. Хата моцна! Ме певні.

...

- Ганю...

- Шо зноу?

- Мені земно.

- І мені, претулась до мене, бо тільке ся ковдра, нема ше чем накретесь.

- Я б пішоу до батьків.

- Неможна, чуеш, воне знов тлумятся.

- Шоб загрілесь, бо і їм земно?

- Ага... Мовче і спе вже раз!

Крім завивання вітру і вовків, ніби ледь чути з іншої кімнати ритмічне поскрипування ліжка.

Uz standardne životne nedaće bila je tu i ona duhovne naravi. Nisu imali ni svoju grkokatoličku župu ni svećenika. Načinili su improviziranu kapelicu u vidu nadstrešnice sa stolićem na kojem bi za vrijeme molitvenih okupljanja palili svijeću za koju je Vasilij donosio obiteljski mjedeni svijećnjak. U prihvatljivoj blizini nije bilo ni rimokatoličkog patera ni pravoslavnog prote. Doduše, u pravoslavnu crkvu unijati ne bi ni išli. Nije se bilo kome ispovjediti i olakšati dušu, no najteže je bilo s posebnim obredima jer trudnice nisu čekale na uvjete za krštenje, niti su umirući oklijevali zbog neblagoslovljenog opijela. Svejedno, tradicijske obiteljske vjerske svečanosti su obavljane i imale su svoj nezასjenjen životni čar.

Uskršnja košarica / Велекодний кошчоч

Поряд зі звичайними життєвими проблемами існували також і духовні. У них не було ані своєї греко-католицької парафії, ані священика. Вони зробили імпровізовану каплицю у формі стріхи зі столиком, на якому під час молитовних зборів горіла свічка, для цього Василь приносив родинний мідний свічник. Поблизу не було ані римо-католицького отця, ані православного батюшки. Проте греко-католики і не пішли б до православної церкви. Не було кому висповідатися та облегшити душу, але найгірше було з особливими обрядами: вагітні жінки народжували дітей, не чекаючи умов для хрещення; умираючі не стримувалися від похорону без священика. Не зважаючи на це, традиційні сімейні релігійні церемонії проводилися, і мали вони свою незблідлу життєву красу.

Za Uskrs / За Велегедень

U tijeku je badnja večer nekoliko godina nakon doseljenja u Bosnu. U starijeg brata Vasilja, koji se oženio udovicom Paraskom koja ima sinčića Marka za stolom su još i njegova kći Ana mlađi brat Petar sa suprugom Zosjom, njegova kći Darka i dva sinčića blizanca Demko i Temko. Iz grada je u goste došao i njihov bratić Dmitar.

U mjedenom svijjećnjaku dogorjeva svijećca te prevladava svjetlo petrolejke. U zdjelama je preostala hrana. Večera je upravo završila te domaćin zahvaljuje Bogu.

Vasilj – Hvala domaćicama za ukusna jela kojih je eto i doteklo pa čak ostalo. Gospode, hvala tebi za sva dobra koja nam daješ te što si nas u zdravlju i sreći okupio u ovu Svetu večer u kojoj nakon rodne godine imamo kruha i do kruha. Slava tebi gospode. Krist se rodio!

Svi – Slavimo Njega!

Vasilj – Još ćemo koledati „Slava višnjem Bogu“, pa neka sva djeca idu spavati ovdje, da ne idu po noći, a tako će Petre u tebe biti mjesta pa primi Dmitra na konak. Potom ćemo mi stari još popričati.

Petar – U redu!

„U Betlehemu Marija je prečista,
u štalici radila nam je Krista.
Slava višnjem Bogu!
Slava višnjem Bogu
i mir svima na zemlji.

Відбувається святвечір кілька років після переселення до Боснії. У старшого брата Василя, який одружився з вдовою Параскою, за столом зібралися її син Марко, його дочка Анна, молодший брат Петро з дружиною Зосею, їхня дочка Дарка та два сини-близнята Демко і Тимко. Їх стрієшний брат Дмитро також приїхав з міста.

У мідному свічнику догоряє свічка і яскравіше горить світло гасової лампи. У мисках ще залишилась їжа. Вечеря щойно завершилася та господар дякує Богу.

Василь – Дякуєм газденям за смачні страве якех вестачело, ше і залешелося. Госпode, декуєм тобі за всі добра які нам даєш, шо так гарно в щастю і здоровлю зібрав нас на сей Святей вечір в якей після врожайного року маєм хліба і до хліба. Слава тобі Госпode. Хрестос народевся!

Всі – Славимо його!

Василь – Ше поколядуєм «Слава во вешнех Богу», тай най всі діте йдут спате тут, щоб не ходеле по ночі, а так Петре в тебе буде містя тай преїме Дметра наніч. Ме старі потем ше побалакаєм.

Петро – Гаразд!

«В Вефлеємі десь Марія Пречиста,
породила у вертепі нам Хреста,
слава во вешнех Богу,
слава во вешнех Богу,
І мер всім на землі

Badnja večer u bosni / Святий вечір в Боснії

Paraska – A sada, djeca u drugu sobu na spavanje!

Dmitar – Sačekajte malo! Imam darove. Svoj djeci bombone, a curicama i vrpce za kosu.

Djeca - (*сїче од радості*) Hvala... hvala...

Paraska – (*oduzima bombone te dijeli po jedan*) Samo po jedan, a ostalo sutra – da se u snu ne ugušite bombonom. A sada na spavanje!

(Djeca odlaze poskakujući, a curice se vesele vrpcaма.)

Dmitar - (*Uzima torbu*) A sada i vama odraslima.

Zosja – Ti si kao sveti Nikola!

Dmitar – Bogu hvala – nije mi loše! Oprostite što darovi nisu novi, ali ova-ko sam mogao kupiti više toga. No, poslužit će.

Domaćicama – glačalo. Samo jedno, neka se razmjenjuju, jer i onako nema toga puno za glačanje. Braći – svakome po britva, a uz to i komad

Параска – А тепер діте в другу кімнату на спаня!

Дмитро – Зачекайте троху! Маю дарі. Дітям цукерке, а дівчатам і стрічки за косу.

Діти - (*пищать від радості*) Декуєм... декуєм...

Параска – (*виймає цукерки і роздає по одному дітям*) Леш по оден, а решта завтра – шоб в сні не зацуселесь цукерком. А тепер спате!

(Діти виходять підскакуючи, а дівчата радіють стрічкам.)

Дмитро – (*бере торбу*) А тепер і вам старшем.

Зося – Те як святей Неколай!

Дмитро – Богу дякувате – не бідую! Вебачте мені шо дарунке не нові, а так міг більше купете. Ну, послужут.

Газденям – дзеліско. Лиш одне, та нехай обмінюються, бо і так нема багато за прасувате, а братам – каждому бретва, а до того і кавалок

stipse – podijelite se.

Petar - A što je to takvo?

Dmitar – Sipsa? To je takav kamen koji stišće žilice. Kad se malo porežeš britvom – prisloniš stipsu i krv odmah prestane teći.

Petar – O, kako dobra stvar. Hvala! Hvala!

Vasilj – Hvala!

Zosja – Dozvoli da te poljubim za poklon! (*Ljubi ga u obraze triput*)

Vasilj – Popit ćemo još po čašu? (*Nudi prvo ženama, one odbijaju lačajući se sklanjanja viška stvari na stolu*)

Paraska – Služite se kolačima! A kako si ti Dmitre? Imaš li kakvu curu? Je li naša?

Dmitar – Našu nećeš naći, a Turkinje – druga vjera. Pa sam počeo zagledati jednu Srpkinju. Izgleda da se i ja njoj sviđam, ali još je prerano bilo što govoriti jer se tek pogledavamo.

Vasilj – Neka Bog da sreće! A kakav ti je posao?

Dmitar – Nije sasvim gospodski jer ponekad treba i vreće nositi, ali najviše – na vagi zapisujem količinu žita... Vremenom ću naći bolji posao. Glavno je da sam u gradiću. Do vas sam se jedva dovukao. A kako je u Vas?

Petar – Bogu hvala – svi su zdravi, a onda je lakše srediti i ostalo. Bilo je teško ostruge i šumu krčiti te panjeve vaditi. Prvih godinu-dvije nije bilo moguće orati. Sve budakom i motikom. Sada već oremo plugom.

галуну – поділіться.

Петро – А що то таке?

Дмитро – Галун? То такей камінь шо стискає желочке. Коле троху зачпеш бретвоу – претулеш галун і кров відразу перестане тече.

Петро – О яка добра річ. Дякуєм! Дякуєм!

Василь - Дякуєм!

Зося – Позволь мені поцілювате за дарунок! (*цілує його тричі в щоки*)

Василь – Вепєм ше по келішок? (*пропонує спочатку жінкам, вони відмовляються і прибирають зайві речі зі столу*)

Параска – Служітся колачама! А як у тебе Дмитре? Є яка діука? Че наша?

Дмитро – Нашех не знайдеш, а туркені – друга віра. Так почав заглядате одну серпку. Здаєся шо і я її до вподобе, але зарано будь шо казате бо лиш поглядаємя.

Василь – Гай Бог дасть щастя! А яка твоя робота?

Дмитро – Незовсім паньска бо треба деколе і мішок двегате, але якнайбільше – на вазі запесую кількість збіжа... Часом, знайду ліпшу роботу. Головне шо я в містечку. До вас ледве дотелепався. А як у вас?

Петро – Богу дякувате – всі здорові, а тоді легше полагодете і решта. Вашко було вожене та ліс курчувате і пні ветенате. Першей рік-два не було можливо ворате. Вся обробка кірков і мотеков.

Šumska zemlja je plodna pa se već lakše živi.

Vasilj – Nakon zajedničke oblijepljene kolibe (*glinom oblijepljeni pleter*), dočekali smo urod raževe slame i vidiš, sagradili smo dvije dobre valjkovane kuće (*između greda su valjci načinjeni od užeta raževe slame ulijepljene glinom i omotane oko kolca*) pokrivene snopićima. Ovdasnji ljudi drukčije grade. Kuće su drvene, ali su zidovi tanki pa je hladno. Peći ne zidaju već lože vatra na ognjištu nasred kuće i kuhaju hranu u kotlu obješenom nad vatrom. Čudno mi je da ne jedu kumpir, ne siju ni heljdu ni raž, ne kisele krastavce i još puno toga... Čudili su se kad su vidjeli da se pšenica može i kosom pobirati i cjepom mlatiti (*cjep – dva deblja međusobno uzglobljena štapa. Dulji je ručka kojom se vitla onim kraćim i mlati po žitu ili grahoricama razastrtim na gumnu*). No njihova su imanja vrlo jednostavna.

Dmitar – Lijepo je čuti da vam je dobro, jer se pokazalo da je našim ljudima ta „carevina“ najgori izbor. Oni koji su mogli kupiti zemlju, ne muče se tako jako, a koji su počeli sa zanatom čak se polako i bogate. A ovo ovdje je Bogu za plećima... Znači... u vas nema nikakve bjede.

Petar – Ma kakvi! Sad smo shvatili što je Isus mislio kada je rekao da ne živi čovjek samo o kruhu. Ovdje je sada duhovna bijeda. Nemamo svećenika. Kako krstiti dijete, kako se vjenčati, kako obaviti pogreb?

Тепер вже воремо плугом. Лісова земля врожайна, тай вже легше жете.

Василь – Після разової халабуде липянке, діждалися врожаю і жатної соломе тай бачиш, збудувале дві добрі вальковані хате вшети сніпкамє. Тутешні люде інакше будуют. Хате деревяні але стіне тонкі тай земно. Печі не муруют а палят вогонь насеред хате і варут харчі в котлове повішенем над вогнем. Девно мені шо не їдят бараболю, не сіют жето й гречку, не квашут вогерке і ше багато того. Здевувалєся коле бачеле шо жето і пшеницю можлево і косоу стенате, та ціпом молотете. Ну, в нех хазяйства дуже простенькі.

Дмитро – Файно чутє шо вам добре, бо показалося шо та «царовєна» нашем людям найгіршей вебір. Ті котрі могле купете землі, не мучутся так гірко, а котрі почале з ремєслом, поволе навіть багатіют. А це тут Богу за печмє... Значеть... у вас нема ніякої біде.

Петро – Та де! Тепер зазнале шо то Ісус думав коле казав шо люде на не жевє лєш на хлібі. Тепер тут духовна біда. Нема свящєніка. Як хрєстете детєну, як повінчатєся, як відбутє похорон? Як

Marko

Марко

Paraska

Параска

Kako blagosloviti pasku (*paska – uskršnji kruh*), kako se ispovjediti? Načinili smo kapelicu pod strehom te se okupljamo na skupnu molitvu. Za tu svrhu posuđujem svoj mjedeni svijećnjek. I to je sve. Kažem ti – duhovna bjeda!

Dmitar – Priča se da je o tome obaviješten mitropolit Šepticki u Ljvovu, pa su ovdašnjim unijatima pomalo počeli slati svećenike jer je dozvoljeno osnivati parohije. Ako je to istina, za neko vrijeme i k vama će stići svećenik.

Vasilj – Ne daj Bože dugog čekanja, jer osim te kapelice i neblagoslovljenog groblja nemamo ništa više. No istina, može biti i gore. Tamo su u gradiću unijatima dali mjesto za groblje, ali u dolini, nekoliko koraka od potoka. Kada iskopaju raku, ona se odmah počije puniti vodom, tako da lijes treba pritiskati lopatama, dok se ne zaspe zemljom. Gledati takvo što – srce puca, a čak bi i kamen proplakao.

Dmitar – O, jadi, jadi! Od naših ljudi sam čuo i ovo: Tko se ne umije Bogu moliti, neka ode morem ploviti – odmah će naučiti. Tko nije gorko plakao, neka se naseli u Bosnu – proplakat će.

благословете паску, як піте до сповіде? Під стріхоу зробеле капличку, до того позичаю сей підсвічник і сходимось на спільну молебен. То все! Кажу тобі – духовна біда!

Дмитро – Йдут чутке шо про все поведомленей метрополет Шепецкий у Львові, тай уніатам ту поволе поселають священиків бо позволено постановляте парафії. Як то правда, то за якесь час і до вас пребуде священик.

Василь – Не дай Боже довго чекате, бо крім тої капличке і неblagoslovljenого цвентару нічо більше не маємо. Ну правда, є і гіршого. Там у місті подале для уніатів окреме місце на цвинтар. В доленці, декілька кроків від потоку. Коле векопают яму, вона відразу заповняєся водоу, так шо треба труну претескате лопатаме поке не засеплют земльоу. Бачете таке то серце рвєся, а навіть камінь бе проплакау.

Дмитро – Ой горе, горе! Від нашех людей чув я таке: Хто невміє Богу молетєся, нехай піде на море плавате – відразу навчет. Хто не зазнав гірко плакате, гай населєтєся в Босню – відразу зазнає.

Срећа и несрећа

Sve prolazi, pa i ova zima, a zami-jeni je radost proljeća. I opet se najviše raduju djeca jer nisu opterećena briga-ma odraslih. Bogu hvala, tako i treba.

*Nestaše oblaci, sija sunačce,
Igra u grudima moje sruđašce
Dođe proljeće krasno u svijeću
Donese meni radost i sreću*

*Zacvrkutaše ptičice mile
Da bi vesele dubrave bile*

*Dođe proljeće krasno u svijeću
Donese meni radost i sreću*

Daždevnjak i zimzelen / Саламандра і барвінок

Vrijedne ruke oru i siju, a odmaklo proljeće mami na klijanje, da bi ljeto da-lo sazrjeti, a jesen ubrati. Radost življe-nja u novom bujnom krajoliku, a novoro-đeni za drugi ni ne znaju. Ma kakvo dje-tinjstvo, u sjećanju je kasnije lijepo, jer tegobe blijede, a ostaje samo radost.

Щастя й нещастя

Все минає, так і ця зима, і на змі-ну їй приходить радість весни. Знову діти радіють найбільше, тому що вони не обтяжені клопотами дорослих. Богу дякувати, так і має бути.

*Розійшлись хмарки, гляне сонечко,
Заб'ється в грудях моє серденько.
Ой прийшла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радіщі.*

*Защебетали пташечки мої,
Повеселіли сумні дїброви.*

*Ой пришла весна, ой прийшла красна,
Принесла мені щастя й радіщі.*

Leptir i zimzelen / Метелек і барвінок

Працьовиті руки і сіють і орють, а весна спонукає до брунькування, що-би літо дало дозріти, а осінь – зібрати. Для старших це радість життя се-ред нового багатого краєвиду, а но-вонароджені іншого навіть не бачили. Яким би не було дитинство, пізніше в спогадах воно запам'ятається гарним, тому що все погане блякне, а зали-шається тільки радісне.

Došlo je vrijeme da se popune kupovne zalihe. Roditelji su u krenuli prije zore, jer do grada je pješice trebalo nekoliko sati. Kad su stigli, dućani su bili otvoreni već odavno. Roditelji se nisu zadržavali jer su kupili tek ono osnovno – sol, petrolej, šibice, konce za vezenje, a na pazaru sjekiru i lonac iz gusa, a nisu zaboravili bar po jedan bombon za djecu. Na pazaru je kramar slučajno, između ostalog, jeftino prodavao i već nošene, ali cijepe i još sasvim dobre hlačice. Bile su od tvorničkog platna. Za Demka već su pripravili jedne, a za blizanca Temka ove su malo preduge, ali zavrut će ih, pa će dogodine biti taman. Doma su krenuli oko podneva, tako da su stigli dok je sunce bilo još visoko, iako je već rumenilo.

Djeca su tamo negdje napasala kravicu, a upravo je Temko dotrčao napiti se vode. Bio je musav oko usta te je objasnio da su djeca naložila vatru i ispekli si po jedan klip mladog kukuruza. Za iznenađenje, otac je raširio hlačice, a od zadivljenosti sinčić se nije mogao ni pomaknuti. Samo je, kao začaran, prošaptao „Ooo-j“, a kad je shvatio da je to za njega, pružio je ručice, te kad ga je otac podigao, zagrlio ga je jako do bola. Na moljkanje, dozvoliš mu da se pohvali pred djecom, te se hitro presvuče i otrča.

Kada se Temko pohvalio, djeca su se u početku divila, hvalila i radovala se skupa s njim, ali neka susjedska djeca nisu mogla zatomiti zavist. Da bi, tobože, „provjerila kvalitetu“ platna, štípali su

Надійшов час, коли в хаті треба було обновляти куповані товари. Батьки до міста вирушили ще перед ранком, бо було йти кілька годин піхотою. Коли прибули, крамниці вже давно були відчинені. Батьки не барилися, бо купили лиш основне – сіль, гас, сірники, нитки для вишивання, а на базарі – сокиру й чавунний баняк, а не забули й для дітей – хоч по одній цукерці. Крамар на базарі, між іншим, дешево продавав, хоч вже трохи й виношені, але цілі й ще зовсім добрі, штанята. Були вони з тоншого фабричного полотна. Для Димка вже підготували одні, а за близнюка Тимка, ці напевне, трохи задовгі, але підкотеть а через рік будуть якраз по мірі. Назад рушили біля полудня, так що додому прийшли, коли сонце було ще високо, хоч вже рум'яніло.

Діти там десь napasали корівку, а якраз Тимко прибіг напитися води. Був брудний біля уст та пояснив, що діти там розпалили огонь й спекли собі по качану молодої кукурудзи. Як несподіванку, батько розстелив штанята, а синок від здивування не міг ані поворухнутися, лиш, мов зачарований, прошептав «Ooo-й», а коли зрозумів, що то для нього, наставив руці та, коли батько його підняв, обняв його аж до болю. Щоб похвалитися перед дітьми, випросив дозвіл коротко показатися, швидко перебрався й побіг.

Коли Тимко похвалився, в першу мить бахурня вихваляла, дивувалася й раділа разом з ним, але декотрі сусідські діти не могли заглушити заздрості. Щоб, буцімто «провітрити

Temka, tako da se morao maknuti u stranu.

Dječurlija se vratila igri – nadmetanju u preskakanju vatre. Netko je zadirkivao zovući „gospodičica“ da i on prekoči, ako nije već postao „paun“. Kada je

якість» полотна, щипали Тимка так, що мусів відступити трохи далі.

Дітвора повернулася до забави – змагалися перескакувати вогонь. Хтось подрочив, кличучи «панича», щоб і він перескочив, якщо вже не

Dječja igra / Діточа забава

Temko, ne razmišljajući pristupio, na vatra su dodali suhu granu. Pridržavajući predugačke hlače, Temko je potrčao, pokušao skočiti... sapleo se i zaustavio usred vatre. Upravo je tada iz one grane liznuo plamen, segnuo visoko, a odjeća je planula poput papira. Dječak se u tren pretvorio u plamteći stup. Kričeći od bola, makinalno nastojeći rukama gasiti plamen – klonuo je i pao u stranu. Tek tad se se djeca „trgnula“, priskočila, odvukla Temka od vatre i gasila, onako kako su znala – rukama, jer druge nije ni bilo.

«пава». Коли, не роздумуючи, Тимко підійшов ближче, на вогонь додали суху гілляку. Притримуючи задовгі штани, Тимко біг, спробував скочити.... зашпортався і зупинив серед огню. Якраз тоді і з тої гілляки лизнуло полум'я, сягнуло високо і одежа спалахнула, мов папірець. Хлопчик, вмить перетворився в полум'яний стовп, з болю викрикував, автоматично намагаючись руками гасити вогонь, – знеміг і впав в бік. Аж тоді діти «прокинулися», прискочили, потягли Тимка від вогню й гасили так як уміли – руками, бо і не було чим іншим.

Od bola, Temko je cvilio i grčio se na zemlji. Kosa mu je bila skoro sva osmuđena. Od nekadašnje odjeće, ostale su samo ogorjele krpe.

Netko je odmah javio roditeljima i oni se u mah stvoriše tu. Smeteni, ni sami nisu znali što činiti. Rekoše otrčati po seosku vidaricu i zamoliti da ponese svoje ljekarije, a otac uze dijete na ruke i odnese u kuću. Rasjekli su i skinuli ostatke odjeće, pažljivo obrisali vlažnom krpom i pokrili najmekšom plahtom koju su imali. Dječak je sve vrijeme tiho plakao. Njegova opaljena koža postupno se žarila i otjecala. Suzdržavajući gorke suze, roditelji su tješili i hrbrili dijete.

Pol čašice zelenkaste masti koju je donijela vidarica nije bilo dovoljno ni za ona jače opечена mjesta, te je ostalo namazala običnim maslom, kojeg također nije preteklo. Liječenje je pomoglo bar toliko da je dijete utihlo. Izgledalo je da se bol smanjila. Ipak, otužno vrteći glavom, žena reče da ovo bez doktora ne može proći, a u najmanje ne bez njegovih lijekova.

A ono, zlo na zlo. Na ovim brdima ne drže konje, a ako bi unajmili volove, s njima voziti dijete u grad – potrajalo bi. Možda i prekasno, a na rukama nositi – ne bi se izdržalo. Bar da je lijek. Roditelji se zгледаше i bez riječi razumješe. Otac uze srebrnjak, čuvan „za crne dane“, nazu cipеле, pa trkom do grada.

U grubim cipelama nije teško hodati,

З болю Тимко скугнів й корчився на землі. Волосся майже все обсмалене. Від колишньої одєжі залишилися тільки обгорілі шматки.

Хтось відразу повідомив батьків, і вони вмить опинилися тут. Розгублені, й самі не знали, що діяти. Заповіли побігти по знахарку й попросити, щоб вона принесла свої лікарства, а батько взяв дитину на руки і відніс до хати. Розрізали і скинули залишки одєжі, уважно обтерли мокрою шматинуою, накрили найм'якшою веретою, яку мали. Хлопчик весь час потихеньку плакав. Його обпалена шкіра жарілася й поволі пухла. Стримуючи гіркі сльози, батьки заспокоювали й бадьорили дитя.

Половина чарочки зеленкуватої масти, яку принесла знахарка, не вистачило ані за ті найбільш обпечені місця, а решту довелося намастити звичайним маслом, якого також було небагато. Лікування допомогло хоч стільки, що дитина затихла. Здавалось, що болі зменшилися. Все-таки, сумно киваючи головою, знахарка сказала, що без доктора не обійдеться, а щонайменше – хоч його лікарства.

А то, біда на біду! На цих горбах коней не тримають, а якби й винаймити биків, щоб ними везти дитину до міста, то це б потривало. Можливо, вже й запізно, а на руках нести – не донесеш. Якби хоч лікарства! Батьки переглянулися і без слова зрозуміли. Батько взяв срібну монетку, сховану на чорні дні, назув черевики та біжком до міста.

У черевиках не прикро ходити,

ali trčati... Dok je pretrčao dva brda, već je nabio bolne plikove, a poslije trećeg brda oni su popucali i prokrvarili. Skinuo je cipele, a da ih ne nosi, sakri ih u žbunje i upamti mjesto. Dalje otrča bosonog. Izdržat će. Koža mu je na tabanima gruba, jer da poštedi cipele – cijelo je ljeto hodao bos. Nenaivklom na trčanje, zaboljelo ga je pod rebrima. Malo se zgurivši, a malo hodom, jedva-jedva prevladao je krizu i nastavio trčati što je brže mogao. Nestajalo mu je daha, znoj ga je oblijevao, a u glavi je tutnjalo.

Opečeno dijete / Опечена дитина

Stiže u grad, te odmah do ljekarne. Zatvoreno! Sreća što ljekarnik stanuje u kući do nje. Otac je slabo znao ovdašnji jezik, a ljekarnik također, jer govori njemački – teško se sporazumjeti. Izgleda šalje k doktoru u bolnicu. Otac malo glasnije tumači, da je dijete doma, selo je daleko, oganj, vatra, opečeno... Ljekarnik ga prekida, tumačeći da nije gluh, tek ne razumije sasvim što mu ovaj govori. Otac ponavlja ono isto, pokazujući po tijelu kao da maže. Na kraju, ljekarnik otvori ljekarnu i proda mu škatulju, od deblijeg navoštenog papira, napunjenu nekakvom bijelom mašću. Tumačio je kako koristiti mast, a otac je tek kimao

але бігти.... Поки пробіг два горби, вже намуляв болючі пухирі, а після третього горба вони потріскали й розкривавили. Скинув черевики, а щоб не нести, сховав за кущі і запам'ятав місце. Далі побіг босий. Витримає. В нього шкура на стопах груба – та ціле ж літо ходив босий, щоб шпарувати взуття. Незвиклому бігти, заболіло його під ребрами. Трохи скулившись, трохи ходом, ледве-ледве переміг кризу, біг далі якнайшвидше міг. Духу нестало, піт обливав, а в голові дудніло.

Maraton / Марафон

Прибув до міста та відразу – до аптеки. Зачинено! Щастя, що аптекар мешкає в хаті поруч. Батько не дуже добре володіє тутешньою мовою, аптекар також, бо більше говорить німецькою, – важко порозумітися. Здається, посилає до доктора в шпиталь. Батько трохи міцнішим голосом тлумачить, що дитина вдома, село далеко, огонь, ватра, попечена. Аптекар перебиває, каже, що він не глухий, а лиш не розуміє всього докладно, що то цей говорить. Батько повторяє те саме, показуючи по тілі, мов мастить. Нарешті, аптекар відчинив аптеку й

potvrdno. Tobaže je razumio. Na kraju plati i poče zahvaljivati, a ljekarnik samo bespomoćno sklopi ruke i podiže pogled k nebu.

Krenuo je trkom stazama, kako je bliže jer je poprijeko. Noću, polunaslijepo, bolno je bilo tabanati po tvrdoj zemlji. Za brzi trk nije bilo daha, u grudima je tuklo kao u bačvi, u ušima šumilo, a s vremena na vrijeme pred očima kao da su mu proljetale iskre. Mora izdržati. Tamo Temko čeka spas. Zato se neće osvrutati na žiganje i grčeve u mišićima. Ne obzirati se na to što stopala trnu i bride, a u koljenima bol jača do besvijesti. Sve je to potiskivao imajući pred očima oprljeno dječje lice. Posljednja brda je pretrčao kao na krilima leteći (cipela se nije ni sjetio).

Djeca su usnula, a mati je, pri škljavom svjetlu, drijemala na stolcu uz ležaj na kojem je zatvorenih očiju ležalo nateklo dijete. Kad je otac ušao, mati se trgnula i dala je znak da bude tiho. Dade joj lijek pitajući kako je mali. Žena ga je umirila, a u taj čas Temko otvori oči i pogleda roditelje. Kada su pristupili i rekli je tata iz grada donio lijek, šapćući je bojažljivo zamolio da ga ne kazne za hlačice, a on je već veliki i ne želi više nositi dječju halju. Jedva potiskujući bol u duši, grubim ratarskim dlanom pogladivši osmuđenu dječju kosicu, otac ga je bodrio – samo neka ozdravi, a on će mu kupiti nove, još ljepše hlačice. Dječje lice se ozarilo srećom. Široko se osmjehujući, s olakšanjem je uzdahnuo i blaženo

продав йому якоюсь білою мастю наповнену пачечку з грубішого паперу налитого воском. Тлумачив, як використовувати масть, а батько лиш потакував киваючи. Буцімто розумів. Нарешті, заплатив і почав дякувати, а аптекар лиш немічно склав руки й підніс погляд вгору.

Рушив біжком, стежками, як найближче, навпростець. Вночі, на впомацки, було боляче тупати п'ятами по твердій землі. Швидко бігти духу бракло, у грудях товкло, мов у бочці, у вухах шуміло, а перед очима час від часу іскри пробігали. Мусить витримати! Там Тимко жде рятунку. Тому він не має права звертати увагу на кольки й корчі у м'язах, зважати, що ступні терпли й пашіли, а в колінах біль зростав до безтями. Все це відганяв від себе, маючи перед очима обсмалене дитяче обличчя. Останні горбки пробіг, мов на крилах летів (про черевики ані не задав). Діти заснули, а мати, при приглушеному світлі, дрімала на стільці біля ліжка, на котрому з заплющеними очима лежала опухла дитина. Коли батько увійшов, мати зірвалась і подала знак бути тихим. Подав їй лік, питаючи, як дитина. Жінка його заспокоїла, а в ту мить Тимко розплющила очі й глянув на батьків. Коли приступили до нього й сказали, що тато з міста ось приніс лік, зі страхом шепочучи попросив, щоб його не карали за штанята, а він вже великий і не хоче більше носити льолю. Ледве стримуючи жаль, черствою селянською долонею погладивши обсмалене дитяче волосся, батько

sklopio oči.

Zamolio je ženu da onom mašču sama namaže dijete, jer njega noge već

Ljekarnik / Аптекар

ne drže, a u glavi mu se muti, tako da nema snage ni umiti se. Samo će presvući košulju i leći na klupu.

Probudio ga je krik. Ridajući, majka je zvala dodati joj svijeću – Temko je umro. Otac se pridigao, htio je na noge, ali mu bol, posebno u koljenima nije dozvolila. Uz to, bješe i mrkli mrak. Čuo je da se obitelj sjatila, te je rekao da upale lampu. Odgovoriše mu da je dovoljna upaljena svijeća, a kad je upitao zašto se ne vidi, te saznao da je već dan – sve je shvatio. Postao je bogalj, a i potpuno slijep.

Oca više nisu mogle taknuti nikakve radosti. Kao slijepi bogalj, beskorisno ležeći ili sjedeći na postelji, doživio je duboku starost. I kao sjedi djedica, gledajući u ništa, vidio je da njegova tama

бадьорив його – хай він виздоровіє, тай купить йому нові, ще кращі штани. Дитяче обличчя випромінювало щастя. Широко усміхаючись, з полегшенням зітхнув і блаженно заплющив очі.

Попросив жінку, щоб тою мастю сама намастила дитинку, бо його

Темково liječenje / Тимкове лікування

ноги вже не тримають, а в голові туманіє так, що немає сили ані обмитися. Лиш перебере сорочку і ляже на лавці.

Прокинувся від крику. З риданням мати просила, щоб подали свічку – Тимко помер. Батько зірвався, хтів на ноги, але біль, особливо в колінах, не дозволив. До того ж і суцільна тьма. Почув, що сім'я збіглася, та наказав засвітити лампу. Відповіли, що досить запаленої свічки, а як спитав, чому не видно нічого і почув, що вже день, – все зрозумів. Він став калікою, а й зовсім сліпим.

Батька більше не могли ніякі радощі торкнутися. Сліпий каліка, лежачи або сидючи на ліжку, дожив до похилих літ. І цей сивий дідусь, дивлячись в ніщо, бачив, що його тьма

nije sasvim neprozirna. S vremena na vrijeme u njoj je nazirao ono što je posljednje vidio: sretno dječje lice – ozaren zlatni vječni osmjeh.

*(Po noveli „Maraton za vječni osmjeh“
Alekse Pavlešina)*

Духовне релације

Život je uporno tekao dalje.

Već nakon prvih naseljavanja u Bosnu, o duhovnim problemima ukrajinskih doseljenika je obaviješten ljvivski mitropolit Andrija Šepticki koji je u suradnji s križevačkim vladikom Drohobeckim ishodio da se u Bosnu uputi o. Andrija Segedi. Ovi grkokatolici su preko sarajevskog nadbiskupa Štadlera bili pod izravnom jurisdikcijom Vatikana. Bilo je to više od ničega, ali jedan svećenik za grkokatolike u cijeloj Bosni?! Veliki zadatak za tog dušobrižnika. Potom su osnovane župe u Prnjavoru i Devetini (1900.), te u Staroj Dubravi (1906.). Potom je u duhovnu službu poslano još svećenika - u Staru Dubravu je stigao o. Grigorij Biljak.

Uz druge parohije, i ovo selo koje je s okruženjem imalo više stotina doseljenika, nakon svojih izaslanika, pri drugom dolasku u Bosnu, posjetio je mitropolit Andrija Šepticki. Odredio je i finansijsku pomoć od koje su posađeni vinogradi, no to nije dalo osobitih rezultata. Možda zato što Bosna, a posebno to

не зовсім непрозора. Часом в ній проглядало те, що востаннє бачив: щасливе дитяче обличчя і блаженну вічну усмішку.

*(За новелою «Марафон для вічної усмішки»
Алекси Павлешиного)*

Духовні справи

Життя неухильно рухалося вперед.

Вже після перших поселень до Боснії, про духовні проблеми українських переселенців було повідомлено львівського митрополита Андрея Шептицького, який у співпраці з крижевецьким владикою Дрогобецьким клопотає про те щоби до Боснії та Герцеговини направили отця Андрія Сегеді. Ці греко-католики перебували під безпосередньою юрисдикцією Ватикану, через посередництво архієпископа Штадлера в Сараєві. Це було таки краще аніж нічо, але один священик на греко-католиків всієї Боснії?! Важке завдання для цього отця. Потім були засновані парафії в Прњяворі і Деветині (1900), а також в Старій Дубраві (1906). Пізніше були відправлені й інші священики на духовну службу, у Стару Дубраву прибув отець Григорій Біляк.

Окрім інших парафій, це село, у якому разом з околицею проживало кілька сотень поселенців, після своїх висланців відвідав під час свого другого візиту до Боснії і сам митрополит Андрей Шептицький. Він також призначив фінансову допомогу, за яку були висаджені виноградники, але це

područje, baš i nije nekakav vinorodni kraj. No, osnivanjem parohija, dolaskom svećenika i izgradnjom crkava obitava-nje se normaliziralo. Zbog oskudice, po-negdje se gradnja crkve pokušala zaje-dno s Poljacima, no zbog liturgijskih raz-lika to baš i nije bio sretan izbor

Naravno, život je istkan uglavnom od umjerenih i ponešto sretnih trenuta-ka, te kadšto otužnih zbivanja, a rjeđe tragedija. No, ljudi jače pamte ovo pos-ljednje. Tako i naši doseljenici, koji su u legende iz života u novom kraju utkali više tragedije no sreće.

Među inim bila je i ova:

Nesretnica

Krepka mršava žena, odjevena u nošenjem umazanu grubu lanenu halju i tamnu jednobojnu maramu zvezanu „po galicijski“, kuca na vrata seoske kuće koja se otvaraju i pojavljuje se domaćica.

- O, Bog vas blagoslovio, gazdarice – dajte mi nekog dobra. Ako ne novca, onda bar odjeće i kruha. Ja bih i od-radila. Ja radim i molim se, pa tamo gdje ja radim u toj kući neće biti bijede, a nji-vu će tuča zaobići. Dajte bar nešto.

(Domaćica zabašuruje, da se izvuče.)

- Ma kakva sam ja gazdarica. I nama palente nedostaje, a za djecu od-jeće nema... Ali sačekajte...

не дало особливих результатів. Можливо тому що Боснія, і особливо ця територія ніколи не була придатною для виноградарства. Але, заснування парафій, прибуття священиків і будівля церкви нормалізували життя. Че-рез нестатки навіть були спроби спільного будівництва церкви разом з поляками, але через літургійні відмінності це був не дуже вдалий варіант.

Звичайно, життя зіткане з пере-важно спокійних, деколи щасливих, миттєвостей, іноді з сумних подій, а рідше з трагедій. Але люди найбільше запам'ятовують саме трагедії. Тож і наші переселенці в легенди про своє життя в новому краї уткали більше трагедій, аніж щасливих моментів.

Серед них була і ця:

Нещасниця

Мицна, худа жінка, одягнена в потертий, грубий пляний одяг та темну одноколірну хустину, зав'язану на «галицький» спосіб, стукає у двері сільської хати. Двері відчиняються і з'являється господиня.

- Ой Бог вас влагословев газде-ню – подайте ме якого добра. Як не гроша то хоч одежі або хліба. Я б і відробела. Я роблю і молюся, тай де я роблю в ті хаті не буде біде, а неву град обмене. Подайте хоч шо.

(Господиня намагається викру-титися.)

- Та яка я господеня? Ані нам лемішке не вестачас, а на дітей лах немає... Але зачекайте...

(Odlazi i vraća se sa starim kožuhom)

- Dat ću vam ovaj djedov kožuh ako dođete sutra brati kukuruz, a preko sutra vaditi krumpir.

(Nesretnica uzima i razgleda stari kožuh.)

- Baš i nije kakav jer je star, ali doći ću odraditi ako me i nahranite, a kožuh mogu odmah uzeti.

- Ne sada, već nakon posla.

(Skreće temu.)

- A kako je to s vama bilo?

(Nevoljko priča)

- A što reći kumo? Svako ima svoju kob. Moja je gorka i nesretna.

Abilo je to ovako:

Tek se razdanilo, a do kuća, razbacanih po snijegom pokrivenim brežuljcima bosanskoga krajolika, dopre zvon. Tukao je u jednu stranu - netko je umro. Bio je potreban cio dan da puna vijest obiđe selo, a bila je kratka: To je zvonila Nada - umro je njen Bogac. Redom, kako je tko doznao, tužno je uzdahnuo, te uz "Nek' s Bogom počiva!" tiho i suosjećajno primijetio da će udova sada lakše preživljavati. Najbliži susjedi, koji su došli pomoći i razgovoriti, čudili su se što ona tako gorko tuži i rida. Tek su poneki doseljenici s razumijevanjem klimali glavom - oni su znali priču.

(Вона йде і повертається зі старим кожухом)

- Подам вам сей кожун від діда, якщо преїдете завтра кукурудзу ломате, а позаутра бараболю веймате.

(Нещасна жінка бере і дивиться на старий кожух.)

- Та неякей бо старей, але преїду відробите як і нагудуєте, а кожух можу зараз взяти.

- Не тепер, а після роботе.

(Змінює тему.)

- А як то з вами сталося?

(Неохоче розповідає)

- А шо казате кумо? Кожней має свою долю. Моя гірка й нещасна.

А було це так:

Щойно розвиднилося, а до хатин, розкиданих по снігом вкритих горбках боснійського краю, долунає дзвін. Бив в один бік - хтось помер. Повній вістці був потрібний цілий день щоб обійшла село, а була коротка: дзвонила Надя - помер її Божок. По черзі, як хто дознав, зітхнув сумно, а попри "Хай з Богом спочиває!" всі потихеньку з співчуттям зауважували, що вдова тепер легше дасть собі раду. Найближчі сусіди, які збіглися, щоб допомогти і розрадити, все-таки дивувалися, що вона так гірко тужить і риде. Лиш декотрі переселенці з розумінням кивали головами - вони знали історію.

Sve je počelo u Galiciji. Nada bijaše ljepotica da joj u cijelome kraju nije bilo ravne, a uz to prijemčiva i vrijedna. Živjelo se siromašno, i njeni su se roditelji s razlogom nadali da će se Nada dobro udati i u starosti im biti od pomoći. U istom selu živio je i mladić, Nadin vršnjak Bogdan, iz još siromašnije obitelji. Roditelji su ga jedva othranili, ali odrastao je i zarađujući nadničarenjem unaprijedio kućanstvo. Prijazan, radio je za dvojicu i gazde su ga rado naimale. Djevojke su se, jedna više od druge, trudile da ih Bogdan primijeti i porazgovara s njima, jer takva momka valja svijećom tražiti. Roditelji su branili, ali srce razuma ne sluša, a ljubav nije u dosluhu s imetkom - Nada i Bogdan se zavolješe i njihova je ljubav nadrastala sve prepreke. Svi su znali da je ona njegova životna nada, a on joj Bogom dan.

Pojavile su se glasine da će mladiće novačiti u vojsku, a nekako u isto vrijeme po selima su hodali agenti i upisivali one koji su željeli otići u Ameriku ili Kanadu. Nikoga nije čudilo što cijena puta nije bila velika.

Bogdan i Nada su se savjetovali. Ako ga uzmu u vojsku, dok odsluži, nju će udati za drugoga. Ta i bez toga im brane. Imaju svoju iskrenu ljubav, jaku vjeru u sebe i povjerenje jedno u drugo. On ima nešto ušteđevine koja će biti dostatna da se plati put za oboje, a nigdje im ne može biti gore no tu. Složiše se da im valja krenuti u svijet, a putem će se i uzeti.

Nestali su iz sela, a nekoliko dana potom, da ih obitelji ne bi tražile, agent je

A počalo se ce в Галичині. Надія була красуня на цілий край, а до того ще й лагідної вдачі та працюючої. Жилося бідно і її батьки з небезпідставно сподівалися, що Надя добре віддасться та під їхню старість буде їм на допомозі. В тім самім селі був парубок, Надин ровесник Богдан, з ще біднішою сім'ю. Батьки його ледве вигодували, але вже підріс і, заробляючи по наймах, полегшав стан. Злагідний, а робив за двох і тому газди наймали його з охотою. Дівчата, одна перед другою, намагалися, щоб він їх замітив і з ними розмовляв, бо такого хлопця вдень зі свічкою не знайти. Хоч батьки боронили, але серце не все розуму слухає, а любов не в домові з маєтками – Надія і Богдан закохалися, а їхня любов перемагала все, що було проте неї. Всі знали, що вона його життєва надія, та й вона була певна, що він її Богом даний.

З'явилися чутки, що хлопців будуть брати до війська, а якось в той самий час селами ходили агенти й записували бажаючих виїхати до Канади або Америки. Нікого не дивувало, що оплата за подорож невелика.

Богдан і Надія радилися. Якщо його візьмуть до війська, поки відслужить, її віддають за другого. А і без того їм боронять. Мають свою щирю любов і сильну віру в себе і довір'я одне до одного. Він має вже зашпароване, що вистачить оплатити для обох, а ніде їм не може бути так прикро, як тут. Згодилися, що треба рушати в світ, а дорогою відразу й візьмуться.

Зникли з села, а кілька днів пізніше,

priznao da im je pomogao ne samo otputovati, već i dogovoriti da se putem vjenčaju.

Izgledalo je da sve ide kako su nakanili, i put, i brzo vjenčanje, i ostalo. Ali kad su stigli u južni dio Panonije, zatekla ih je loša vijest. Za daljnje putovanje moraju dobro doplatiti ili ostati. Tko hoće i ima mogućnosti, može u Slavoniji jeftino kupiti zemlju, a još jeftinije u Bosni. Oni koji nemaju ništa, mogu u Bosni u države besplatno dobiti nešto slabiju zemlju, takozvanu "carevinu". Nagađalo se i o ne sasvim izglednim prilikama, također u Bosni, za posao drvosječe ili rudara. Nije teško pogoditi da Kako to obično biva: obećanje - ludom radovanje, tako bi i s carevinom. Načekali su se i namučili.

Teškom se mukom domogoše broja dodijeljene im parcele, te uzevši svoj, poput prosjačkoga skroman, imetak, zajedno s drugim doseljenicima krenuše u divlje bosanske šume. Nalutali su se, jer nije bilo lako naći svoju parcelu. Susjed je od susjeda bio daleko, a u takvim se okolnostima svatko bavio sobom. Kao i drugi, Nada i Bogdan, sve dok nisu podigli kolibu, noćiše pod hrastom.

Brzo su sagradili osnovno, jer se moralo što prije doći do hrane iz vlastita vrta, njive... Mali proplanci bijahu zarasli trnjem, i lakše ih se moglo iskrčiti, ali su davali slabiju zemlju. Rodna se zemlja dobivala težim radom – krčenjem šume. Najteže je bilo prezimiti zimu, a onda dočekati prvi urod.

щоб їх не шукали, агент признався що поміг їм не лиш виїхати, а й домовитися про їхнє вінчання в дорозі.

Здавалося, що все відбувається як слід, і подорож, і їхнє швидке вінчання, і все інше. Але коли прибули в південну частину Панонії, дістали прикре повідомлення: далі дорогу треба добре доплатити або залишитися. Хто хоче і має можливість, може в Славонії дешево купити землю, а ще дешевше в Боснії. Ті, які нічого не мають, можуть у Боснії від держави дістати трохи слабшу землю на дарунок, так звану "царовину". Були ще й не зовсім ясні можливості, бути лісорубом або гірником. Неважко здогадатись що наша пара хліборобів вирішила взяти "царовину". Як звичайно буває: обіцянка - цяцянка, так майже було і з царовиною.

Начекалися і набідувалися. Ледве-заледре дістали номер частини удільної землі і, взявши своє невелике, мов жебрацьке, майно, рушили разом з іншими поселенцями в дикі Боснійські ліси. Наблюкалися, бо не просто було знайти свою ділянку. Сусід від сусіда був далеко, а в цих обставинах кожний займався собою. Як і другі, наша пара, поки не збудувала халабуду, перші ночі ночувала під дубом.

Швидко вибудували основне, бо чим скоріше було потрібне дійти до харчів з городу, ниви... малі частини без лісу були заросли ожиною, але їх було легше викорчувати. На жаль, та земля була слабша. Тому було потрібно більше корчувати ліс, що було важче, але здобувалося більше врожайної землі. Найважче було першу зиму зимувати, а потім діждати перший врожай.

*Nada i Bogdan, sretni u svojoj ljubavi, jedva da su i osjećali sve ove ne-
daće. Disali su jedno drugim, živjeli jed-
no za drugo... Činilo im se da zajedno
mogu i planine pomicati. U ljetne večeri
često bi, iako umorni od posla, sjeli na
klupu pred kućom i, dok je Večernjača
prizivala druge zvijezde, zajedno zapje-
vali. On je vodio, a ona pratila, i upravo
je takvo slaganje glasova davalo posebn-
u osjećajnost njihovim nježnim pjes-
mama. Najbliži je susjed, ne jednom,
umirivao dječicu, kako bi izdaleka bar
malo čuo taj pjev. Slušajući, kadšto bi
zagrlio suprugu i, sretan, pogladio dječi-
cu. Nažalost, Nadi i Bogdanu, usprkos
žarkoj želji, Bog nije podario djece.*

*Kad je Nada, pomalo stidljivo ali i
radosno, rekla da joj se čini da je već
neko vrijeme trudna, Bogdanu kao da je
cio svijet zasjao. Grlio ju je, ljubio, mazi-
o... Kao da je dobio krila, toliko je toga
planirao za budućnost. Izraditi još po-
kućstva, staju proširiti za još jednu kravi-
cu - da uvijek bude dovoljno mlijeka i
mliječnoga. A trebao bi veći kokošinjac i
šire dvorište. Da bi se pomaknula dvori-
šna ograda, valjalo je posjeći hrast koji
je smetao. Njegovo će granje dobro doći
zimi za loženje, a trupac će izrezati u
daske potrebne za gradnju. Tek, nezgo-
dno je što hrast raste nakrivo, i u padu
može zahvatiti staju. No, mora se drukči-
je zasjeći, i užetom zavezanim za vrh
povući u stranu. Dvojica bi ljudi još i ne-
kako, ali jedan sam... Bogdan je podsje-
kao stablo, povukao uže, hrast se nag-
nuo... Bjež! Bogdan se sopleo i hrast ga je
poklopio, a trupac mu prigriješio obje no-
ge. Čuvši jauke dotrča Nada, zapomaže,*

*Надя й Богдан, щасливі в своїй
любові, майже не відчували всіх тих
прикростей. Дихали одне одним, жи-
ли одне для одного. Їм здавалося, що
разом могли б і гори посувати. В літні
вечори часто, хоч зморені працею, си-
діли собі на лавці перед хатиною і,
поки вечірня зіронька прикликала ін-
ших зірок, разом співали. Він вів, вона
провадила, голосів надавав особливу
чутливість їхнім ніжним пісням. Най-
ближчий сусід не раз втихомирював
діточок, щоб з тієї віддаленості хоч
мало почути той спів. А слухаючи, не
раз обійняв дружину і, щасливий, по-
гладив діточок. На жаль, нашії парі,
хоч сильно бажали, Бог не дарував
діточок.*

*Коли Надя трохи соромлячись, а
все-таки радісно сказала, що їй зда-
ється, що вона вже якийсь час вагіт-
на, Богданові мовби світ розвиднив-
ся. Пестив її, цілував, голубив... Мов
би крила дістав, так багато того
снував на майбутнє. Виробити ще
меблів до хати, а шопу поширити
для ще одної корівці - щоб завжди ви-
стачало молока і набілу. А й курник
треба б більший, та й ширше подві-
р'я. Щоб посунути загороду від подві-
р'я, було потрібно зрубати дуба, що
заважав. Його гілляки будуть на дро-
ва за зиму, а стовбур поріже на дош-
ки, які потрібні для добудови. Лиш
прикро, що дуб так похило росте,
що, падаючи може зачепити шопу.
Ну, треба інакше засікти, та за верх
прив'язаним шнуром тягти вбік. Два
хлопи би то ще якось, але самому...
Богдан підсік дуба, потягає шнур, дуб
падає... Час втікати! Богдан зашпор-*

*pokušava podići hrast. Ma otkud! Ste-
njući, Bogdan joj reče da sazove ljude.
Otrča! Ni prvi susjedi nisu baš blizu, te
sazvati ih - potraja. Odmah pokupiše i
staroga Staha, jer je umio liječiti polom-
ljene. Takvim je bespućima i inače teško
prolaziti kolima, a još teže i mučnije, vo-
ziti ranjenika liječniku u grad. Ovako ra-
njen, Bogdan ne bi ni preživio put. Stah
ga je odmah počeo liječiti po svome, a
valjalo je ne samo sačuvati Bogdanove
noge već mu spašavati i život. Koji dan
potom Nadu je zaboljelo u truhu, kao
požem presjeklo. Prokrvarila je. Zovnuli
su Štefanovnu, jer se razumije u ženske
boljke. Izliječila je Nadu, a Bogdanu tek
kasnije, kad mu je zdravlje krenulo na-
bolje, rekoše da neće dobiti prinovu. On
to kao da nije ni čuo. Činilo se da ga vi-
še ne može dirnuti nikakva bol - kao da
mu je duša otupjela. Tijekom dugotrajna
liječenja česte su vrućice bile tako jake
da je ponekad izgledalo kako Bogdanov
život visi na niti. U trenucima bunila za-
živao je Nadino ime. Naposljedku je oja-
čao, ali kosti su zarasle nakrivo, a noge
se skoro sasvim засуšile. Jedva je mo-
gao polako hodati na štakama. Nada je
bila presretna i zahvaljivala je Bogu što
nije umro. Za liječenje, Stahu je dala
kravu, a znala je da je i to premalo, jer
na česte vožnje kolima u grad, i osobito
na liječnike, otišlo bi daleko više od kra-
ve. I kokoši u dvorištu već je nestalo.
Onomad je dvije dala Štefanovnoj, a od
ostalih je s vremena na vrijeme koju zak-
lala kako bi, bolje hranjen, Bogdan brže
prizdravio. Na vrata je kucala bijeda.*

*тався, і дуб його привалив. Стовбур
розтрощив йому обидві ноги. На його
ки прибігла Надя, гірко голосить,
пробує підняти дуба. Та де! Богдан
їй, стогнучи, заповів, щоб скликала
людей. Побігла! І перші сусіди не так
близько, скликати їх - потривало.
Відразу попросили її старого Стаха,
бо вмів лікувати поламаних. Таким
бездоріжжям фірєю важко, треба ві-
льно її довго їхати до лікаря в місто.
Богдан би, так поранений, не пере-
жив ту подорож. Стах відразу став
лікувати по-своєму, а було потрібно
не лиш зберегти Богданові ноги, але
і його життя рятувати. У наступні
дні і в Насті під животом заболіло,
мов ножем проколало. Почала її кри-
вувати. Покликали Стефаниху, що
розуміється на жіночих хворобах. Во-
на вилікувала Настю, а аж потім, че-
рез якийсь час, коли Богданове здо-
ров'я рушило на краще, сказали йому
що дитинки в них не буде. Він те
мовби не почув. Здавалось, що вже
ніякий біль його не може вразити -
мов душею отупів. Під час лікування,
яке тривало досить довго, часті га-
рячки були такі прикрі, що інколи зда-
валось, що Богданове життя трима-
ється на ниточці. В тих моментах
безтямності вимовляв Надине ім'я.
Нарешті одужав, але кости криво
зрослися, а ноги майже зовсім всохли.
Ледве міг поволеньки ходити на ми-
лицях. Надя була щаслива і Богу дя-
кувала, що не помер. Стахові за ліку-
вання дала корівку, а знала що її того
замало, бо їздити фірєю щораз до
міста та на лікарі, пішло би і багато
більше, як корова. І курей в подвір'ї*

Odrađivanjem Nada nije mogla unajmiti orača na dugo, a godinu za godinom kiše su sprale crnicu s krčevine i urod je bivao sve slabiji. Zato ljudi i nisu više zadržavali djecu na zemlji, već su ih slali da traže posao u gradu. Poneki su napustili imanje i otišli u kraj gdje je zemlja bolja, čak u Slavoniju ili Bačku. Da se preživi, Bogdan se po kući bavio onim što je mogao rukama načiniti: grebenaо je konoplju, sukao i pleo užad, i slično. A Nada je sve češće morala ići u najam po selu. Iako ga je hrabrila, a on joj bio zahvalan za silnu požrtvovnost, ipak je molio smrti u Boga - da olakša svojoj neizmjeno voljenoj Nadici. Možda je i zato, dan za danom, sve više sahnulo. Desetak godina nakon nesreće, osušio se, zgrbio i smežurao poput starca, a lice mu je postalo pepeljasto. Ni sjena od nekadašnje ljudine, a i posao mu više nije bio čemu. Čak se teško i pomicao iz kuta u kut kuće. I uvijek je jadikovao: "Bogac, Bogac, olakšaj mojoj Nadici - daj mi umrijeti." Ljudi ga više nisu spominjali kao Bogdana, već su ga zvali - Bogac.

Nastupila je zima s jakim mrazovima. Nada je i zimi morala ići po kućama. Pravoga posla nije ni bilo, ali ljudi su joj davali da radi bilo što, samo kako se ne bi vidjelo da već prosjači. A teško je bilo pomagati, jer su se i u drugim djeca

уже не стало. Тоді-то дала дві Стефанісі, а решту час від часу різала щоб Богдан, завдяки міцнішому харчуванню скоріше видужав. На двері стукала біда.

Надя небагато могла замовити орання на відробок, а рік за роком зі всіх корчувин дощі змили плідну землю і врожай став бідним. Тому люди не затримували дітей вдома на хліборобстві, а посилали їх в міста шукати роботи. Деякі залишили обійстя і поїхали в краї, де краща земля, навіть в Славонію та Бачку. Щоб пережити, Богдан вдома займався тим, що міг руками полагодити, чesав коноплі, сукав і виплітав шнури, тощо, а Надя все більше і більше мусила ходити по наймах у селі. Хоч вона його бадьорила, а він їй був вдячний за жертви, все-таки просив у Бога смерті - щоб полежити життя своїй безмірно любленій Надії. Може, тому він, день за днем, все більше сохнув. За десяток років після нещастя всох, скулився і зморщився мов дідусь, а лице стало попелястим. Ані тіні від колишнього хлопа, а хоч старався, його робота вже була ні до чого. Навіть важко посувався з кута в кут хати. І все бідкався: "Бозю, Бозю, зроби полегшення моїй Надії - дай мені змерти." Люди вже і не споминали його як Богдана, а прозвали - Божок.

Наступила зима з міцними морозами. І зимою Надя мусила іти по хатах. Дійсної роботи їй не було, але люди подавали будьщо пецькати, щоб не бачити, що то вона вже по жебрах ходить. А важко було помагати,

otimala ostrugati dno zdjele.

Jednoga dana Nada je otišla u susjedno, ali dosta udaljeno selo. Dan nije dug, pa je tamo i zanoćila. Već zorom žurila je doma i nosila Bogdanu komad kruha i grumen sira. Zatekla je praznu postelju, u kući nikoga, prazno i dvorište. Napokon ugleda štake pored zidane peći. Pogleda unutra, zovnu, opipa... poče naricati. Domalo se trgnu, prekriži, zapali svijeću, te u suzama otrča čak na drugi brijeg k zvoniku.

Ljudi su kasnije pričali da se kuća ohladila, jer se više nije imalo čime ložiti. Dok je peć bila topla, da se bar još malo ogrije, Bogac se uvukao u peć i tamo u toplome zacijelo zaspao. Kad se peć ohladila, umro je od studeni i tako se ukočio da su jedva izvadili tijelo, iako u njemu bijaše, kao u djetešću – tek trunka težine.

(iz novele „Bogac“ Alekse Pavlešina)

*Predskazanje
Передбачення*

бо і в людей діти сварилися за вишкребки з миски.

Одного дня пішла і в сусіднє, але досить віддалене село. День не довгий, та там і заночувала. Раненько вже бігла додому й несла Богданові зароблену грінку хліба і грудку сиру.

Застала порожнє ліжко, в хаті нікого, порожнє подвір'я. Нарешті, побачила милиці біля печі. Глянула в середину, покликкала, помацала... стала голосити. Зірвалась, перехрестилася, запалила свічку та побігла в сльозах геть на другий горбок до дзвіниці.

Потім люди оповідали, що хата вихолонула, бо вже не було чим напаяти піч. Поки ще була тепла, щоб ще хоч трохи загорітись, Божок втягнувся в піч і там в теплім, напівне, заснув. Потім від холоду помер і задубів, що ледве витягли тіло, хоч в нім, мов в дитинці, - на подих ваги.

(з новелі «Божок» Алекси Павлешеного)

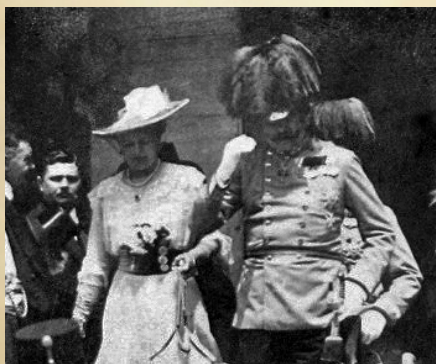
Nesretnica / Нещасниця

Predskazanje

Nada je i dalje preživljavala od pro-sjačenja i nadničarenja, a sve ostalo vrijeme provodila je uz grob svog voljenog Bogdana. Ali postala je nekako čudna. Ni luda ni sva svoja.

Jedno jutro u cik zore sumanuto je išla sporadično od kuće do kuće razbacanih po brežuljcima, lupajući na vrata i bez obzira je li se netko odazvao ili ne, izbezumljeno vikala:

- Ljudi, ljudi Božji!... Ljudi... Pokajte se i urazumite! Molite se Bogu i svetoj Pokrovi da naše očeve, muževe i sinove zaštiti od pogibelji jer od smrada raspadajućih leševa poginulih vojnika neće se moći dahnuti zraka... Na sav svijet ide strašan rat kakvog do sada nije bilo... Ubili su cara i na sve strane pripravlja se puške i topove... Ljudi, pokajte se i molite!

Prestolonasljednik Ferdinand sa suprugom Sofijom u Sarajevu 1914.

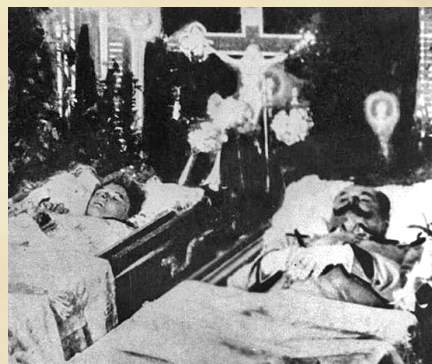
*Наслідний принц Фердинанд
зі жінкою Софією в Сараєві 1914 р.*

Передбачення

Надія і далі жила від милостині і заробітку від тимчасових робіт, і весь час проводила на могилі свого коханого Богдана. Але стала трохи дивною. Не божевільною, але й не зовсім притомною.

Одного ранку на світанку вона навмання бродила від хати до хати, які розкинулись на пагорбах, стукаючи в двері, і чи відповідав їй хтось чи ні, несамовито кричала:

- Люде, люде Божі!.. Люде... Схаменіться й покайтеся! Моліться Богу й святі Покрові щоб наших батьків, мужів та снів захестеле від погєблї бо від смороду гнеючєх трупів загєблєх воїнів не будє можлєво вдєхнутє повітра... На цїлєй свїт йдє війна якої так страшної ніколє не було... Забєлє цара й на всі бокє готуютьсє збрїї і гарматє... Люди, покайтєсє і молїтєсє!

Prestolonasljednik Ferdinand sa suprugom Sofijom na odru

*Наслідний принц Фердинанд
зі жінкою Софією на катафалку*

Ovamo vijesti sporo stižu pa se tek za tjedan dana saznalo za atentat na prestolonasljednika Ferdinanda u Sarajevu, a kroz neko vrijeme brojne države su međusobno objavile rat. U strahu od neizvjesnosti malo tko se prisjetio Nadinog „viđenja“, pa ga nisu ni ocjenjivali kao suludo buncanje ili da Nada od vidovitosti „nešto ima“. Uzdali su se da će ih u ovoj bosanskoj zabiti i civilizacijskoj „zavjetrini“ ratna pošast mimoići.

Svijet je olako shvaćao započeto zlo koje je odnijelo nebrojene žrtve, uništilo tri carstva te izmijenilo puno toga. U početku, vjerujući da su ti ratni bubnjevi poput dječjih, ubrzo su se razuvjerali. Strahote su bile daleko užasnije od onih u Nadinim vizijama. Galicijski front u tome nije zaostajao. Bila je to klanica i topovsko meso sinova svih naroda tog i šireg područja. Ginuli su Česi, Slovaci, Poljaci, Mađari, i hrvatski domobrani, a Ukrajinci su ginuli na obje strane. Ukrajinski legion pod Austro-Ugarskom bio je poslan jurišati na Ukrajince pod carskom Rusijom. Nije valjda „zbog lojalnosti“. Standardno – nepoznat i nepoznat kojima nije do rata, međusobno se ubijaju za interese onih koji se dobro poznaju i tek privremeno krve.

Сюди новини доходять повільно, і лише через тиждень дізналися про вбивство Фердинанда в Сараєво, а через деякий час багато держав оголосили війну одна одній. У страху перед невизначеністю мало хто згадував «видіння» Надії, тому люди не розцінювали його ані як марення божевільної, ані як пророцький дар жінки, котра «щось бачить». Вони сподівалися, що в цій боснійській глушині і «закутку» цивілізації, їх омине пошесть війни.

Світ занадто легковажно сприймав зло, яке згодом спричинило незліченні жертви, знищило три імперії та змінило багато речей. Спочатку всі вважали, що ці воєнні барабани насправді іграшкові, що це дитячі забавки, але незабаром переконалися, що це не так. Жахи були набагато гіршими, за ті, побачені у видіннях Надії. Галицький фронт у тих жахиттях війни не вирізнявся. Це була бойня і гарматне м'ясо синів усіх народів цієї і ширшої території. Гинули чехи, словаки, поляки, угорці та хорвати, а українці гинули по обидва боки. Український легіон під Австро-Угорщиною був посланий воювати з українцям царської Росії. Чому? Хіба через «лояльність»? Як завжди – воюють прості люди, незнакомий й незнакомий яким не до війни, між собою вбиваються по бажанню тих, котрі добре знаються між собою і лише тимчасово конфліктують.

Da je to tako može se čuti iz onodobnih narodnih pjesama. Ima ih svaki narod, no dovoljno je čuti bar neke:

Hrvati (međumurska):

*Komu, draga, komu
sive soze roniš?
Tebi, dragi, tebi
ki vu vojnu pojdeš.
Ki vu vojnu pojdeš,
nigdar doma dojdeš.*

Srbi (solunska):

*Kreće se lađa francuska
Sa pristaništa solunska.
Odlaze moji drugovi,
Drugovi srpski vitezi,
U zemlju dal'ku Afriku;
Svi nose tugu veliku.*

Poljaci:

*Svijet cijeli mirno spava
zacijelo ne znajuć za to,
da nije u ratu tako,
ko što j' u pjesmi dato.*

*Świat cały śpi spokojnie
i wcale o tym nie wie,
że nie jest tak w wojnie,
jak jest w żołnierskim śpiewie.*

Поляки:

*Всі в світі сплять спокійно
Та в певне і не знають
Що війна не є така
Як то про ню співають*

Lemki (subetnos ukrjinskog naroda):

*Kad mi stiže poziv u novake
Stadoh svoga oca moljakati
„Oj oče moj oče učini mi milost
Idi za me stradat na tu vojnu.“*

Лемки (субетнос українського народу):

*Кедь ми прийшла карта нароковац,
Став я свого неня дошіковац:
“Неню ж ти мій, неню, вчинь ми таку волю
Йди за мене служить на ту войну”.*

Саме це можна почути у народних піснях того часу. У кожного народу є свої, але достатньо послухати принаймні деякі:

Хорвати (меджимурська):

*Чому, мила, чому,
Срібні сльози твої?
За тобою милий
Ти на войну підеш
А назад до дому
Ніколи не прийдеш*

Серби (солунська):

*Французький рушив корабель
З Солуну кудесь у даль
Відіздять мої друзі
Серпські соколи лецарі
В Африку землю далеку
Всі несуть тугу велеку*

(U keltskih i ugro-finskih naroda plov patke preko vode simbolizira prelazak duše na drugi svijet.)

*Rjekom Tisom plovi patka,
Ne kuni me mila majko.
Uklećeš me u čas zao,
da ću pasti nisam znao.*

Українці:

*Zapuha vjetar stepski
i tužno povi vlati.
U boju pade vojak mlad
djeva ga plačem pratio*

*Kukala kukavka u nedjelju rano,
u nedjelju rano, tegobno i žalno.
Ne bi to kukavka, već rođena mati,
ispraćala sina na vojnu stradati.*

...
*Oj sine moj sine, što si izborio?
A nogu ni ruku ti nisi žalio.*

Епілог

Svaki rat ima kraj. (Da li i svaki mir ima kraj? Bar jedan bi morao biti beskrajan. Možda baš ovaj. Nada li se tome tako svaki naraštaj?) Preživjeli vojnici vraćaju se doma. Neki naoko bez posljedica, drugi duševno razoreni, a neki kao invalidi. A život neumoljivo brodi dalje. I to je dobro jer evo našim Galicijanima drugi naraštaj stasa i jača pleća da primi svoj križ. A ovi stari, kao i ja sada, prisjećaju se trenutaka mladenaštva i davnih snova. Oni su u sjećanju uvijek tako lijepi, bez obzira kakvi su stvarno bili.

(У кельтських та фіно-угорських народів качка, що плаває по воді, символізує перехід душі в інший світ).

*Пливе кача по Тисині,
Мамко ж моя, не лай мені,
Запаєш ми в злу годину,
Сам не знаю де погину.*

Українці:

*Повівав вітер степовий,
Трава ся похилила.
Впав в бою стрілець січовий,
Дівчина затужила.*

*Кувала зозуля в неділю раненько,
В неділю раненько, ще їй так жалібненько.
Ой то не зозуля, то рідная мати
Відправляла сина на войну страждати.*

...
*Ой сину мій сину, то с ся довуював,
Правої рученьки, ноги не жалував.*

Епілог

Кожна війна має свій кінець. (Чи і кожний мир має свій кінець? Принаймні один мир повинен бути нескінченний. Можливо, якраз цей. Чи ж не цього сподівається кожне покоління?) Вцілілі солдати повертаються додому. Деякі, схоже, без наслідків, інші душевно знищені, а деякі – інваліди. А життя неблаганно йде далі. І це добре, бо ось вже у наших галичан підрастає і міцніє друге покоління, щоб нести свій хрест. А оті старі, як і я тепер, пам'ятають миті молодості та давніх сподівань. У спогадах вони завжди такі

Izgubljeni vojnik / Зублений жовнір

*Zasviraj mi Cigane stari
Pjesmu u misli mojoj što je
Novca ću dati, vina ću dati
I sve što imam svoje*

*Prizovi meni davne dane
I ljeta ona mlada
Snove preljepe zlataste znane
Rojenje mojih nada*

Sidor Vorobkevič (1836-1903)

гарні, незалежно від того, якими вони
були насправді.

... tek pjesma liječi / ... лиш пісня лікує

*Заграй ми, цигане старий,
Якої я гадаю;
Грошей ти дам, вина ти дам
І всього, що лиш маю.*

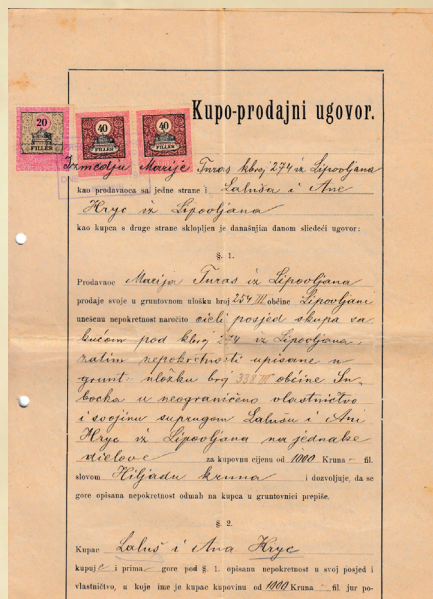
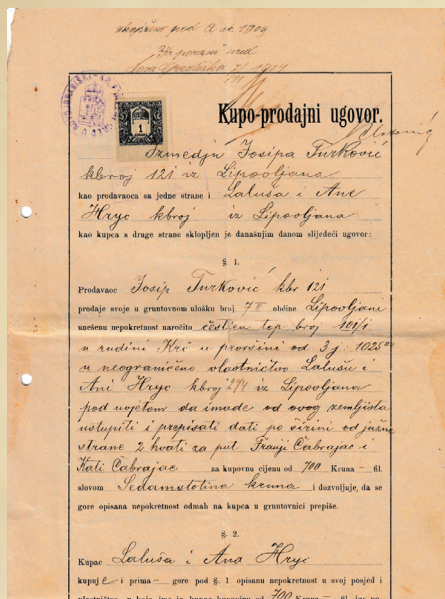
*Згадай мені минулі дні
Літа ті молодії,
Прегарні золотаві сні
І всі мої надії.*

Сидір Воробкевич (1836-1903)

U ulogama na fotografijama iz videa / В ролях на фотографіях з відео

*Vasilj / Василь – Antonio Timko
Petar / Петро – Angelo Timko
Dmitar / Дмитро – Ivan Timko
Zosja / Зося – Sofia Pavlešin Pintarić
Paraska / Параска – Dariya Pavlešen
Mama / мама – Slavica Pavlešin
Djeda / дідо – Fedko Goćur
Seoski knez / віїт – Aleksa Pavlešin
Apotekar / аптекар – Mihajlo Timko*

*Nesretnica / нещасниця - Olja Sabljak
Ana / Анна - Ena Pavlešen
Stradali dječak Temko / постраждалий
хлопчик Тимко – Bartol Pobran
Djetence / дитя - Matej Pintarić
Marko / Марко - Marko Bobrek
Blizanac / близнюк - Damjan Pobran
Djevojčica / дівчина – Andrea Pavlešen
Vojnik / жовнір - Filip Pobran
Violinist / скрипаль - Emil Bobrek*

Tako su Lemki kupovali / Так лемки купували

Tako su Lemki kupovali / Так лемки купували

Austro-ugarska putovnica iz 1907. / Австро-угорський паспорт 1907 р.

(16 Seiten enthaltend.)

Nr.) 344
Nr.)

Zl. 88/2
B.

Im Namen Seiner Majestät

FRANZ JOSEPH I.

Kaisers von Oesterreich, Königs von Böhmen u. s. w. und
Apostolischen Königs von Ungarn.

W imieniu Najjaśniejszego

FRANCISZKA JÓZEFA I.

Cesarza Austrii, Króla Czech i t. d., i Apostolskiego
Króla Węgier.

Reise-Pass — Paszport

für } Theodor Romanow
dla }

Charakter } Tagelöhner
Charakter }
Beschäftigung }

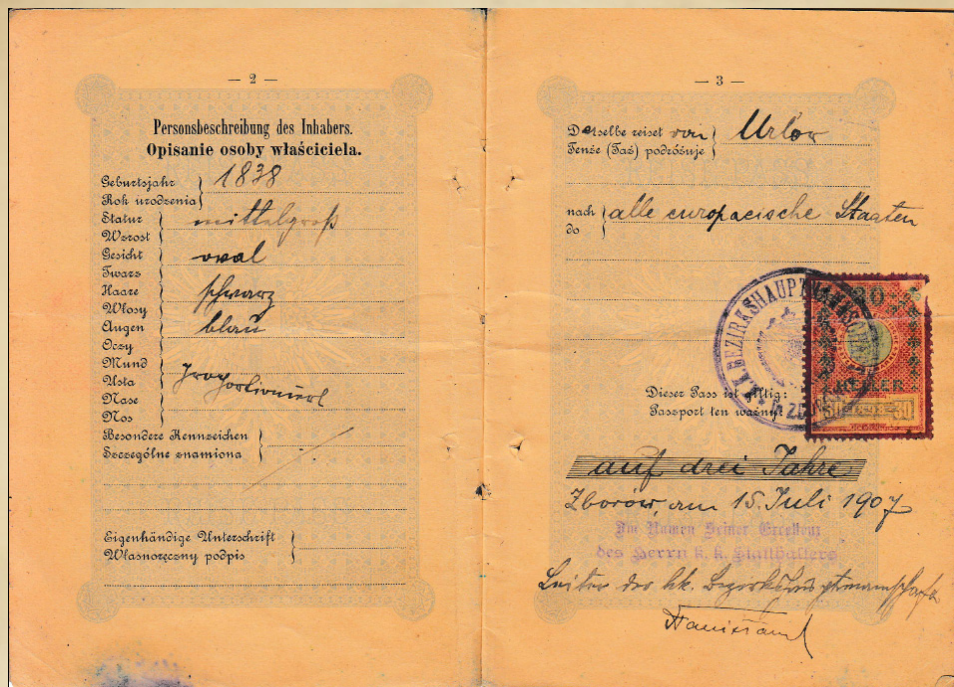
Satzudnienie }
wohnhafte zu } Melow
samieszkanie }

im Bezirke } Zborow
w powiecie }

Kronland } Galizien
kraj koronny }

P.

Austro-ugarska putovnica iz 1907. / Австро-угорський паспорт 1907 р.

Austro-ugarska putovnica iz 1907. / Австро-угорський паспорт 1907 р.

Popis žitelja BiH 1910.
Розпис мешканців BiH 1910.

Kadet „Dmitar“
Кадет «Дмитро»

Na temelju kupoprodajnog ugovora prim-
na kupoprodajnog ugovora prim-

Ijenog pred gruntovnim povjerenstvom u
ljenog pred gruntovnim povjerenstvom u

Banjaluca dne *3/5 1906*
u voljaka nekog kat. broja
Banjaluca od *1/6. 1906* kat. broj *266/2 i 267*
sa otpis čestice kat. broj
se otpis čestice kat. broj

Zapisnik sastavljen kod gruntovnog povje-
Zapisnik sastavljen kod gruntovnog povje-
renstva kotarskog ureda u
renstva kotarskog ureda u

dne 1
dne
sa kupoprodajnim ugovorom sklopljenim izmed
sa kupoprodajnim ugovorom sklopljenim izmed

iz A. I. gruntovnog uložka broj 1
iz A. I. gruntovnog uložka broj
katastralne općine *Jablan*
katastralne općine
te pripis ist. čestice u A. I. gruntov-
te pripis ist. čestice u A. I. gruntov-
nog uložka broj 44.
nog uložka broj

Izvorni ugovor ostaje u širci isprava.
Izvorni ugovor ostaje u širci isprava

O čemu se *Dulejmar, Hamud*
O čemu se

Katana iz Banjaluke te
Maksim Baćinski iz Jab-
lana

napisom obavješuju.
napisom obavješuju.

Kotarski ured kao gruntovna oblast
Kotarski ured kao gruntovna oblast

3/5 1906

Sudac: — Судца:

Lagor. B. J. 39 — 1903

i sa molbom
i sa molbom

79 040 m²
5 160

Milano
из

19880

za otpis i pripis čestice kat.
za otpis i pripis čestice kat.
broj broj

na temelju ovog ugovora iz A. I. grun-
na temelju ovog ugovora iz A. I. grun-
tovnog uložka broj kat.
tovnog uložka broj kat.

općine
općine
u A. I. gruntovnog uložka
u A. I. gruntovnog uložka

broj iste kat. općine.
broj iste kat. općine.

Maksim Baćinski

2 Jablan

Gruntovni dokument iz 1906., Ukrajinca Maksyma Baćinskog iz sela Jablan kod Banje Luke
Грунтовний документ з 1906 р., українця Максима Баченського з с. Яблан біля Баня Луку

*Ukrajinska drvena crkva u Lišnji kod Prnjavora
(1907 – 1969)*

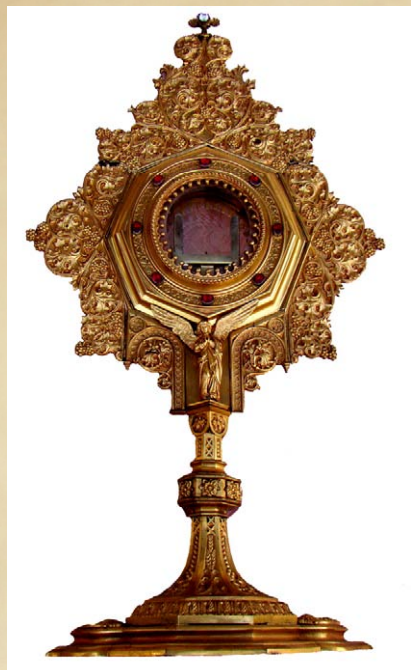
*Українська дерев'яна церква в с. Лішня
біля Пнрявору (1907 – 1969)*

*Prvotna grkokatolička crkva u Prnjavoru
Первісна греко-католицька церква в Пнряворі*

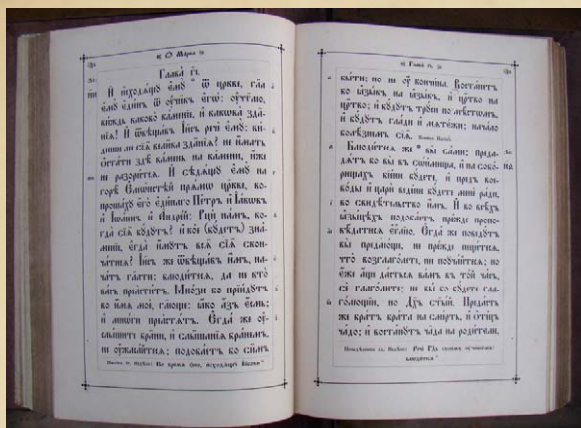

Prnjavor: Plăstenică iz 1912. (ukrajinska crkva) / Пнрявор: Плащаниця з 1912 р. (українська церква)

*Прнявор (ukrajinska crkva):
Monstrancija, evanđelje i svećenička
liturgijska odjeća iz 1912. godine*

*Прнявор (українська церква):
Монстранція, євангеліс і священчі
ризи з 1912-го р.*

*Prnjavor (ukrajinska crkva):
Otvoreno evanđelje iz 1912. god.*

*Прнявор (українська церква):
розкрите євангеліє з 1912-го р.*

*Prnjavor: Dio ukrajinskog groblja uz sam potok
Прнявор: Частина українського кладовища біля самого потоку*

*Grob stvarnog Vasilja
Грїб дійсного Василя*

*Grob stvarnog Petra
Грїб дійсного Петра*

KAZALO**ЗМІСТ**

Bilješka o piscu	04	Слово про автора
GAREŽ I PLAM NADANJA Prvi naraštaj	05	САЖА ТА ПОЛУМ'Я НАДІЙ Перше покоління
Razmišljanja	05	Роздуми
Prolog s nijansama povijesti	07	Пролог з нюансами історії
Asocijacije	15	Асоціації
Badnja večer u Galiciji	19	Святий вечір в Галичині
Bratić	23	Двоюридний брат
Vatreno iskustvo	26	Вогневий досвід
Bogorodica	27	Богородиця
Savjetovanje sa seoskim knezom	30	Нарада з війтом
Savjetovanje s bratićem	32	Нарада зі стриєшнім братом
Preseljenje	35	Переселення
Vuk	37	Вовк
Strah i studen	38	Страх і холод
Duhovnost	39	Духовність
Badnja večeru Bosni	40	Святий вечір в Боснії
Sreća i nesreća	45	Щастя й нещастя
Duhovne relacije	52	Духовні справи

Nesretnica	53	Нещасниця
Predskazanje	61	Передбачення
Prvi svjetski rat	62	Перша світова війна
<i>Hrvati (međumurska):</i>	63	<i>Хорвати (меджимурська):</i>
<i>Srbi (solunska):</i>	63	<i>Серби (солунська):</i>
<i>Poljaci:</i>	63	<i>Поляки:</i>
<i>Lemki (subetnos ukrajinskog naroda):</i>	63	<i>Лемки (субетнос українського народу):</i>
<i>Ukrajinci:</i>	64	<i>Українці:</i>
Epilog	64	Епілог
Dokumentarna foto-galerija	66	Документальна фото-галерея

Напомена: Fotografije u ovoj e-knjizi su uzete i iz dokumentarno-igranog videa snimljenog po njenom predlošku, a spomenuti video je dodatak ediciji ove e-knjige na CD-u.

Зауваження: Фотографії в цій е-книзі узяті і з документально-художнього відео зробленого на цей сценарій, а згаданий відео є додатком виданню цієї е-книги на ЦД.

ZAHVALA

Društvo za ukrajinsku kulturu i autor zahvaljuju svima koji su doprinijeli stvaranju ove knjige, a posebno vladiki Nikoli Kekiću i svećenicima Ivanu i Tarasu Barščevskom, Miroslavu Krmješinu, Petru Sitniku i Nikoli Stupjaku. Također zahvala Josipu Lалуšu, Nikoli Romanovu, Slavici Pavlešin, Tatjani Šagadin, Stani Pavlišin i Davoru Mrliću na ustupljenim dokumentima i fotografijama, a Lidiji Bajuk za izvorni tekst međimurske narodne pjesme. Hvala i glumcima istoimenog videa za dopuštenje objave fotografija iz njihovih uloga.

ПОДЯКА

Товариство української культури й автор дякують всіма котрі допомогли реалізації цієї книжки, а окремо владіці Николі Кекічу і священиками Івану й Тарасу Барщевським, Мирославу Кринешену, Петру Ситнику і Николі Ступяку. Також подяка Йосифу Лалушу, Николі Романову, Славиці Павлешин, Татяні Шагадин, Стані Павлішин і Давору Мрліцю за подані фотографії та документи, а Лідії Баяк за оригінальні слова меджимурської народної пісні. Подяка і акторам з відео тої ж назви, за дозвіл публікування світлин з їхніх ролей.